

## “BENEMERITA NAZIONE”: ALBANSKI VOJNICI I ČASNICI U ZADRU (16. – 18. STOLJEĆE)

Lovorka Čoralić  
Hrvatski institut za povijest  
Zagreb

UDK 949.75(=919.83)(497.5Zadar):355.1  
Izvorni znanstveni rad  
Primljeno: 18.12.2008.  
Prihvaćeno: 18.2.2009.

Rad je zasnovan na istraživanju dosadašnjih saznanja historiografije, kao i na podrobnoj raščlambi gradiva iz Državnog arhiva u Zadru, posebice fonda Spisi zadarskih bilježnika (oporuke, inventari, ugovori). U radu se, tragom izvora i literature, ukazuje na temeljne sastavnice koje se odnose na prisutnost i djelovanje albanskih vojnika i časnika u Zadru u dugom vremenskom rasponu od kraja 16. do kraja 18. stoljeća. Posebna istraživačka pažnja usmjerena je na raščlambu načina bilježenja pripadnika te skupine albanskih useljenika u zadarskim vrelima (imena, prezimena, činovi, pripadnost pojedinim postrojbama), mjesta njihova stanovanja u Zadru (prema predjelima i četvrtima), gospodarskih mogućnosti (posjedovanje pokretne i nepokretne imovine i novčanog kapitala), svakodnevlja (obitelj i rodbina, prijateljske veze i poznanstva), kao i na raščlambu njihovih odnosa sa zadarskim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama. U sklopu raščlambe tih sastavnica važno mjesto odnosi se na utvrđivanje oblika uključenosti i uklopljenosti albanskih vojnika i časnika u zadarsko društveno svakodnevlje, kao i na učestalost njihove povezanosti s drugim useljenicima u grad Zadar.

**Ključne riječi:** Dalmacija, Zadar, Albanija, Albanci, Mletačka Republika, mletačko-turski ratovi, vojna povijest, društvena povijest, rani novi vijek, migracije

### Uvodne napomene

Tijekom razdoblja ranoga novovjekovlja, a posebice u doba mletačko-turskih ratova u 17. stoljeću (Kandijski i Morejski rat), učestala su i vrelima dobro potvrđena migracijska kretanja duž cijele istočne obale Jadrana. Kretanja stanovništva (skupna

ili pojedinačna) odvijala su se iz područja ugroženih ratnom nesigurnošću prema odredištima koja su nudila stabilnije uvjete življenja, a zoran primjer iseljavanja nemaloga dijela populacije iz krajeva koji su uslijed osmanlijske ugroze i osvaja- nja doživjeli drastičan rez svojega dotadašnjeg povijesnog i civilizacijskog tijeka bilježimo u slučaju krajeva i gradova Mletačke Albanije (*Albania Veneta*). Posebice se to odnosi na područje od grada Bara i njegove priobalne i kopnene okolice do Skadra i drugih današnjih albanskih uzornih gradova, a koji prestaju biti dijelom mletačkih prekojadranskih posjeda u rasponu od 1479. (Skadar) do 1571. godine (Bar i Ulcinj). U razdoblju osmanlijske ugroze (ali već i prije pada pod osmanlijsku vlast) ti krajevi i gradovi doživljavaju bitne demografske promjene i ostaju bez najelitnijeg (gradski patricijat) i najvitalnijeg dijela svojeg stanovništva. Njihova su se iseljavanja odvijala u pravcu zaštićenijeg sjevernog dijela istočnog Jadrana (u pravcu Boke kotorske, Dubrovnika, Dalmacije i Istre) i dopirala sve do Mletaka i Veneta te se povijest stanovništva tih krajeva u nemaloj mjeri ondje nastavlja. Albanci i Slaveni iz današnjih crnogorskih i albanskih gradova činili su, uzimimo kao primjer Mletke, važan dio useljeničkih nacionalnih skupina, sloveli su kao prepoznatljiva i cijenjena društvena zajednica i svakako su dali nemali prinos povijesti grada na lagunama.<sup>1</sup>

Vjerojatno više od drugih dalmatinskih gradova, Zadar je – kao onodobna metropola Dalmacije – stoljećima slovio kao jedno od najučestalijih i po mnogo čemu najpoželjnijih odredišta za izbjeglice, prognanike i sve one koji su s područja mletačko-turske granice novi početak tražili daleko od ratne svakodnevice. Već od druge polovice 15. stoljeća, a posebice od 16. stoljeća i Ciparskoga rata (1570. – 1573.), kada pod osmanlijsku vlast pada najveći dio prostranog i plodnog zadarskog zaleđa, glavni grad Dalmacije postaje jedno od najvažnijih i vojnim posadama najjačih mletačkih obrambenih uporišta na istočnom Jadranu. U Zadru tada djeluju brojne domaće vojne snage (primjerice, elitne konjaničke postrojbe zvane *Croati a Cavallo*), grčki stratoti, talijanski plaćenici te – središnja tema ovoga rada – vojnici zavičajem sa šireg područja Mletačke Albanije.<sup>2</sup> U vrelima nazivani *Soldati Albanesi*,

<sup>1</sup> O povijesti iseljavanja s područja Mletačke Albanije u Mletke usporedi: Freddy Thiriet, *Sur les communautés grecque et albanaise à Venise*, u: *Venezia centro di mediazione tra Oriente e Occidente (sec. XV–XVI): aspetti e problemi* (a cura di Hans-Georg Beck, Manoussos Manoussacas, Agostino Pertusi), Firenze 1977., str. 217–231; Brunhilde Imhaus, *Aspetti della colonia albanese di Venezia alla fine del Medioevo*, *Rivista di studi Bizantini e Slavi*, sv. III, Roma 1983. (Miscellanea Agostino Pertusi, sv. III), str. 173–206; Alain Ducellier, *Les Albanais à Venise aux XIV<sup>e</sup> e XV<sup>e</sup> siècles*, u: *L'Albanie entre Byzance et Venise, X<sup>e</sup> – XV<sup>e</sup> siècles*, London 1987., str. 405–420; Alain Ducellier – Bernard Doumerc – Brunhilde Imhaus – Jean de Miceli, *Les chemins de l'exil: bouleversements de l'est européen et migrations vers l'ouest à la fin du moyen age*, Paris 1992.; Brunhilde Imhaus, *Le minoranze orientali a Venezia 1300–1510*, Roma 1997.; Lovorka Čoralić, *U gradu Svetoga Marka: povijest hrvatske zajednice u Mlecima*, Zagreb 2001.; *Ista*, *Iz prošlosti istočnoga Jadrana – tragom iseljenika iz grada Ulcinja u Mlecima*, *Povijesni prilozi*, god. 23, sv. 27, Zagreb 2004., str. 37–56; *Ista*, *Barani u Mlecima: povijest jedne hrvatske iseljeničke zajednice*, Zagreb 2006.; *Ista*, *Mletački podanici i osmanlijski prognanici – skadarski iseljenici u Mlecima (XIV.–XVIII. st.)*, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, sv. 25, Zagreb 2007., str. 59–102.

<sup>2</sup> O mletačko-turskim ratovima na zadarskoj bojišnici, stanju vojnih posada i fortifikacijama tijekom

*Cavalleria Albanese* ili *Cappelletti*, ti će vojnici i časnici imati nemalu ulogu u vojnoj, društvenoj, ali i demografskoj povijesti Zadra i Dalmacije kroz više stoljeća ranoga novovjekovlja. Iako mnogi od njih ne borave u Zadru trajno, već isključivo sukladno potrebama djelovanja i kretanja postrojbe kojoj pripadaju, albanski vojnici u velikoj će mjeri nemalim dijelom svoje vojne karijere biti vezani uz glavni grad Dalmacije. Pri tome treba naglasiti da njihova uključenost u pojedine, po imenu naizgled nacionalne, vojničke postrojbe nije bila dosljedna, odnosno isključiva – Albance (kao i Hrvate, Crnogorce i druge vojnike raznorodnog etničkog podrijetla) nalazimo u gotovo svim vrstama onovremenih kopnenih i mornaričkih postrojbi. Istraživanje povijesti iseljavanja, kretanja i djelovanja albanskih vojnika i časnika u gradovima duž istočne obale Jadrana i u Mlecima stoga je zanimljiva i znanstvene pažnje vrijedna problematska tema, ali i dodatno posvjedočenje nikada ugaslih migracija i prožimanja između krajeva, gradova i ljudi koji dijele jedno isto more.

Ovaj rad zasnovan je na istraživanju dosadašnjih saznanja historiografije, kao i na podrobnoj raščlambi gradiva iz Državnog arhiva u Zadru, posebice fonda Spisi zadarskih bilježnika (oporuke, inventari, ugovori). U manjoj su mjeri, samo kao nadopuna prethodno spomenutim vrelima, uporabljeni i oporučni spisi pohranjeni u Državnom arhivu u Mlecima (Archivio di Stato di Venezia). U radu ću, tragom izvora i literature, ukazati na temeljne sastavnice koje se odnose na prisutnost i djelovanje albanskih vojnika i časnika u Zadru u dugom vremenskom rasponu od kraja 16. stoljeća do kraja 18. stoljeća.<sup>3</sup> Posebnu istraživačku pažnju usmjerit ću na

---

ranoga novog vijeka usporedi podrobnije: Giuseppe Sabalich, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, Zara 1909.; Isti, *La Dalmazia guerriera*, *Archivio storico per la Dalmazia*, anno III, vol. V, fasc. 30, Roma 1928., str. 279–300; Arduino Berlam, *Le milizie dalmatiche della Serenissima*, *Rivista dalmatica*, god. XVI, fasc. 1, Zara 1935., str. 47–58; Angelo de Benvenuti, *Zara nella cinta delle sue fortificazioni*, Milano 1940.; Isti, *Storia di Zara dal 1409 al 1791*, Milano 1944.; Boško Desnica, *Istorija kotarskih uskoka*, sv. I–II, Beograd 1950.–1951.; Seid Mehmed Traljić, *Mletačko-tursko susjedstvo na zadarskoj krajini XVIII. stoljeća*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 4–5, Zagreb 1959., str. 409–424; Isti, *Zadar i turska pozadina od XV. do potkraj XIX. stoljeća*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 11–12, Zadar 1965., str. 203–227; Isti, *Tursko-mletačke granice u Dalmaciji u XVI. i XVII. stoljeću*, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 20, Zadar 1973., str. 447–458; Gligor Stanojević, *Dalmacija u doba Morejskog rata 1684–1699*, Beograd 1962.; Isti, *Jugoslavenske zemlje u mletačko-turskim ratovima XVI–XVIII vijeka*, Beograd 1970.; Franjo Divnić, *Povijest Kandijskog rata u Dalmaciji* (preveli Smiljana i Duško Kečkemet), Split 1986.; Tomislav Raukar – Ivo Petricioli – Franjo Švelec – Šime Peričić, *Zadar pod mletačkom upravom*, *Prošlost Zadra*, sv. III, Zadar 1987. (dalje: PZ III); John R. Hale, *L'organizzazione militare di Venezia nel '500*, Roma 1990., str. 304–317; Marko Jačov, *Le guerre Veneto-Turche del XVII secolo in Dalmazia*, *Atti e Memorie della Società Dalmata di Archeologia e Storia Patria*, sv. 22, Venezia 1991.; Šime Peričić, *Glavari i časnici Vojne krajine u Dalmaciji*, *Radovi Zavoda HAZU u Zadru*, sv. 35, Zadar 1993., str. 219–232; Miroslav Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata: lokalna povijest i sveopći modeli*, Zagreb 2002.; Lovorka Čoralčić – Nedjeljka Balić Nižić, *Iz hrvatske vojne povijesti – Croati a cavallo i Soldati Albanesi*, njihova bratovština i gradivo o njezinu djelovanju od 1675. godine do sredine XVIII. stoljeća, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, sv. 24, Zagreb 2006., str. 71–130.

<sup>3</sup> Posebno važna cjelina u sklopu proučavanja albanskih migracija u Dalmaciju zasigurno se odnosi na povijest useljavanja Albanaca s područja današnje Krajine oko Skadarskog jezera u Zadar u prvoj polovici 18. stoljeća. S obzirom na to da o tome postoji opsežna znanstvena literatura te da su predmet ovoga rada isključivo albanski vojnici i časnici, povijest zadarskih Arbanasa ovdje neću razmatrati. O

raščlambu načina bilježenja pripadnika te skupine albanskih useljenika u zadarskim vrelima (imena, prezimena, činovi, pripadnost pojedinim postrojbama), mjesta njihova stanovanja u Zadru (prema predjelima i četvrtima), gospodarskih mogućnosti (posjedovanje pokretne i nepokretne imovine i novčanog kapitala), svakodnevlja (obiteljske i rodbinske veze, prijateljski odnosi i poznanstva), kao i na raščlambu njihovih odnosa sa zadarskim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama. U sklopu raščlambe tih sastavnica važno mjesto odnosi se na utvrđivanje oblika uključenosti i uklopljenosti albanskih vojnika i časnika u zadarsko društveno svakodnevlje, kao i na njihovu povezanost sa drugim useljenicima u grad Zadar. Na kraju, ovaj rad teži ukazati na neodvojivost u sagledavanju bitnih sastavnica iz prošlosti istočnoga Jadrana kroz duga stoljeća njegove povijesti i povezanosti s mletačkom državom i njezinim interesnim područjem.

### Vremenski okvir istraživanja

Težište ovog istraživanja usmjereno je na razdoblje od konca 16. stoljeća do posljednjih desetljeća 18. stoljeća. Unutar toga razdoblja središnje je istraživanje upravljeno na 17. stoljeće, tijekom kojega se – uslijed mletačko-turskih ratova (Kandijski i Morejski rat) – u Zadru bilježi izrazito velika koncentracija domaćih i stranih vojnih postrojbi. U primjeru albanskih vojnika i časnika, privremeno ili trajno nastanjenih u Zadru, najgušći intenzitet njihova spominjanja u vrelima jest razdoblje od oko 1620. do 1650. godine, tj. neposredno uoči i u prvim godinama Kandijskoga rata (1645. – 1669.). Tada su, raspoređeni u razne kopnene i mornaričke postrojbe, u Zadru djelovali vojnici zavičajem sa šireg područja Mletačke Albanije (posebice od današnjeg crnogorskog priobalja i zaleđa do gradova u sjevernijem dijelu današnjeg albanskog uzmorja). Prisutnost Albanaca u Zadru bilježi se učestalo i tijekom druge polovice 17. stoljeća, a posebice u godinama Morejskoga rata (1684. – 1699.), kada dalmatinsko bojište ponovno postaje važnim dijelom mletačko-turskog ratnog sučeljavanja. U 18. stoljeću, nakon što su Požarevačkim mirom (1718. godine) okončani ratni sukobi u Dalmaciji, učestalost spominjanja albanskih (kao i drugih stranih) vojnika i časnika u Zadru i u drugim mletačkim vojnim uporištima bitno je smanjena i poglavito se odnosi na osobe koje su tamo djelovale i ranije te koje nakon prestanka obnašanja vojne službe obiteljskim i poslovnim životom ostaju vezane uz Zadar i njegovo društveno svakodnevlje.

---

problematici useljavanja Albanaca u Zadar u ranom novom vijeku pisala sam u nekoliko prethodnih radova. Usporedi: Lovorka Čoralić, Zadarski kapetan XVII. stoljeća – Ulcinjanin Dominik Katić, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU u Zagrebu*, sv. 22, Zagreb 2004., str. 213–233; Ista, Zadarski kanonik – Skadranin Giovanni Campsi, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 47, Zagreb–Zadar 2005., str. 291–303; Ista, Albanska obitelj Ginni u povijesti Dalmacije i Istre (XVI. i XVII. st.) – prilog poznavanju komunikacija duž istočnojadranske obale, *Povijesni prilozi*, god. 26, br. 33, Zagreb 2007., str. 271–288; Ista, Mletački časnici, svećenici, građani – tragom Barana u Zadru (XVII.–XVIII. stoljeće), *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 50, Zagreb – Zadar 2008., str. 147–192.

## Prezimana, podrijetlo, postrojbe, činovi i vojno djelovanje

U oporučnim spisima, najčešće rabljenim u ovom istraživanju, albanski se vojnici i časnici bilježe (kako je to uobičajeno u svim onovremenim istovrsnim dokumentima) osobnim imenom i prezimenom (često i imenom oca). Na osnovi tih podataka moguće je, s velikom vjerojatnošću, utvrditi njihovo državno i (ili) etničko podrijetlo, a vrijedno je napomenuti da se u Zadru nerijetko bilježe i odvjetci albanskih vojničkih obitelji kroz nekoliko pokoljenja. Riječ je o nekadašnjoj albanskoj gradskoj eliti koja je, pod osmanlijskim udarima, trajno napustila zavičaj i novu domovinu pronašla u gradovima na širokom potezu istočnog Jadrana (od Boke do Istre), ali i u Mlecima te u drugim talijanskim gradovima.<sup>4</sup> Nadalje, neka prezimana upućuju na to kako je riječ o pripadnicima albanskih plemena (mahom katoličkih), a koji su svoje plemensko ime zadržali u svojstvu prezimana. Takav su primjer, navedimo samo neke, Prenz (Pruz) Meredit (pripadnik plemena Mirditi ili Miriditi, korijenom iz pokrajine Mirditë na sjeveru Albanije, u dolini rijeke Drim),<sup>5</sup> zastavnik Vuko Klemente (iz plemena Klimenti u Malesiji, današnja Crna Gora)<sup>6</sup> i kapetan Vuko *Zuzza* (Cuca, iz plemena Cuce, smještenom u zapadnom dijelu Katunske nahije).<sup>7</sup>

Kada je riječ o označavanju poblizjeg zavičaja pripadnika te skupine albanskih useljenika, često se u izvorima bilježe oznakom *Albanese (di Nation Albanese)* ili *d'Albania*,<sup>8</sup> dočim se od užih zavičajnih središta izrijekom spominju gradovi Ulcinj i Skadar.<sup>9</sup> U pojedinačnim primjerima zabilježeni su i vojnici sa šireg ulcinjskog ili barskog područja (npr. iz Mrkojevića, uglavnom pravoslavne vjeroispovijesti),<sup>10</sup> s područja

<sup>4</sup> Takav su primjer odvjetci uglednih albanskih obitelji Ginni i Kruta (Crutta). Vidi, primjerice: kapetan Marko Ginni (Državni arhiv u Zadru, dalje: DAZd, Spisi zadarskih bilježnika, dalje: SZB, Francesco Primizio, 1590.–1608., b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.); kapetan Andrija Ginni (SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.); guvernadur Ivan Ginni (SZB, Zuanne Braicich, 1621.–1645., b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636.); guvernadur Ivan Jerolim Ginni (SZB, Francesco Lantana, 1669.–1687., b. I, br. 20, 27. XI. 1672.); guvernadur Vuko Kruta (SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 156, 9. I. 1603.); kapetan Andrija Kruta (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14. VIII. 1633.); kapetan Šimun Kruta (SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.); guvernadur Mihovil Kruta (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 539, 29. XII. 1645.).

<sup>5</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi (1678.–1706.), b. VI, br. 91, 6. VII. 1691.

<sup>6</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.

<sup>7</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 85, 8. IX. 1683.

<sup>8</sup> Vidi, primjerice, *Luca Armani Capitan di una delle barche armate, di Nation Albanese* (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 54, 6. IV. 1623.); *Michael Lindi Albanese* (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14. VIII. 1633.); *Capitan Ghega Bardi d'Albania*, (SZB, Zuanne Sorini, 1645.–1650., b. I, br. 5, 16. XI. 1645.); *Tomaso Barbora detto Albanese* (SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 82, 25. V. 1650.).

<sup>9</sup> *Nicolò Melili (Mesili) da Dulcigno, soldato* (DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.); *Governador Domenico Cattichi da Dulcigno* (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 347, 27. I. 1636.); *Capitano Paolo da Dulcigno* (SZB, Ambrogio Lomazzi, 1645.–1648., b. I, br. 44, 23. III. 1656.); *Zorzi da Dulcigno, soldato* (SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678.); *Giacomo da Scutari, soldato* (SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.); *Capitano Zuanne Scutari* (SZB, Tomaso de Franceschi, 1722.–1762., b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.).

<sup>10</sup> *Nico da Marcovichi soldato nella Compagnia di fanti Albanesi* (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 175,

Šestana<sup>11</sup> (i područja uz Skadarsko jezero uopće), ali i iz albanskih gradova Drač i Kruja te iz Makedonije.<sup>12</sup> Iako ne možemo s potpunom sigurnošću kazati da su svi vojnici koje obrađujemo u ovom radu nužno albanske etničke pripadnosti (primjerice, vojnici s područja Mrkojevića i Grblja), činjenica jest da su svi oni u državno-političkom (a vjerojatno većim dijelom i u etničkom smislu) pripadali području Mletačke Albanije te su kao takvi u dokumentima izravno zabilježeni.<sup>13</sup>

Jedna od posebno zanimljivih sastavnica koja se odnosi na albanske vojnike i časnike u Zadru jest utvrđivanje njihovih činova, odnosno vrsta postrojbi ili družina (*Compagnia*) kojima pripadaju. Ovdje je vrijedno napomenuti da u ukupnom zbroju primjera koje ovdje obrađujem prevladavaju časnici (od zastavnika i kaplara do pukovnika i nadziratelja/guvernadura određenog vojnog područja ili zapovjednika vojničke skupine), dočim je broj običnih vojnika (*soldato*) zabilježen rjeđe. Kada je riječ o albanskim vojnicima, prevladavaju oni koji svoju vojnu službu obavljaju u mornaričkim postrojbama namijenjenim za nadzor sjevernog Jadrana, odnosno za sprječavanje uskočkih napada na mletačku ratnu i trgovačku flotu (*barche armate contro Uscocchi*; ponekad nazivane i *barche armate Croate*). Te su naoružane lađe djelovale na području sjevernoga Jadrana (obično stacionirane u Koprju), a njihovu su flotu činili lako pokretni i brzi brodovi. Posadu tih naoružanih mornaričkih jedinica činili su Albanci, ali i Hrvati i Crnogorci, zavičajem sa šireg područja mletačkih prekojadranskih posjeda.<sup>14</sup> U zadarskim se izvorima uz vojnike na "naoružanim lađama" redo-

12. VII. 1627.); *Luogotenente Dabo Marcovich da Marcovichi giurisdizione d'Antivari, soldato a cavallo nella Compagnia dell'Illustre Signor Governador Domenico Cattichi* (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 347, 27. I. 1636.).

<sup>11</sup> *Capitan Giacomo Cestani* (vjerojatno Sestani, op. a.), *capitanio di Albanesi* (DAZd, SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 59, 27. II. 1649.).

<sup>12</sup> *Capitan Zorzi Lazzari da Scandagni territorio d'Allesio in Albania* (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 287, 6. II. 1632.). Iz 1602. godine potječe oporuka *Prete Primo condam Giouanni Chimizza da Macedonia, capellano delle barche armate degli Albanesi* (SZB, Simon Venier, 1586.–1616., b. V, br. 396, 9. VI. 1602.). *Padre Alessandro da Croia* kapelan je albanskih kopnenih postrojbi (*Militie Albanesi*) u Zadru (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14. VIII. 1633.). Usporedi i: Roman Jelić, *Popis imena svećenika, redovnika i redovnica u crkvenim maticama Sv. Stošije u Zadru (1569–1706)*, Zadar 1990., str. 3, 8–9.

<sup>13</sup> Zanimljivo je spomenuti da se kao "albansko" područje bilježe i crnogorski Njeguši. Vidi oporuku kapetana Nikole Venića *da Gnieghus d'Albania*, stanovnika Raba (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 337A, 30. VI. 1635.). Kao *Albanese* bilježi se i Ivan Vojnović iz crnogorskog područja Grbalj (*Xuppa*), zapovjednik postrojbe "albanskih" vojnika koja je brojila pedeset ljudi (SZB, Simon Braicich, 1645.–1678., b. I, Instrumenti, fasc. III, str. 25'–26 (25. I. 1648.).

<sup>14</sup> Prema istraživanjima Miroslava Bertoše, najboljeg poznavatelja te problematike, "hrvatske naoružane lađe" spominju se u mletačkim izvorima kao borbene posade od Koprja do Marana, od mletačkog Lida do Sacca di Goro, utvrde pokraj rukavca Donzelle u delti rijeke Pad (Bertoša, *Izazovi povijesnog zanata*, str. 41). Brojne podatke vidi u Bertošinoj sintezi *Mletačka Istra u XVI i XVII stoljeću*, sv. 1–2, Pula 1986., te u zbirci građe koju je priredio isti autor (*Pisma i poruke istarskih rektora*, sv. I, od 1607. do 1616., Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium, sv. 52, Zagreb 1979.). Usporedi i: Gligor Stanojević, *Senjski uskoci*, Beograd 1973., str. 60–65; Hale, *L'organizzazione militare*, str. 317.; Ennio Concina, *Le trionfanti e invitissime armate Venete*, Venezia 1972., str. 34; Čoralić – Balić Nižić, *Iz hrvatske vojne povijesti*, str. 75.

vito – uz njihova imena – navodi i postrojba kojoj pripadaju (zapovjednik postrojbe – u sljedećim primjerima isključivo je riječ o časnicima iz albanskih vojničkih obitelji Ginni i Kruta). Tako je, primjerice, Nikola Melili iz Ulcinja, stanovnik Zadra, *soldato nella Compagnia del Capitano Marco Ginni serve in barche armate contra Uscochi*,<sup>15</sup> Marko Tola (*Tolla*) služi u mornaričkoj postrojbi Andrije Ginnija<sup>16</sup>, a Mihovil Lindi *de Ducagini d'Albania* u družbi kapetana Andrije Kruta.<sup>17</sup> Ivan Malgradići (*Malgradichi*) *da Craina d'Albania* konjanik je u postrojbi kapetana Ivana Bua, Petar Skadranin u postrojbi *Capitan Conte Calofogni*, a Petar Samarissi *d'Albania* ratuje u konjici pod zapovjedništvom kapetana Jurja Dranzi.<sup>18</sup> Albanske vojnike opažamo i u postrojbama koje su predvodili dalmatinski časnici, ponajprije potomci uglednih zadarskih plemićkih obitelji. Takav je primjer Ulcinjanin Juraj, vojnik u konjaničkoj postrojbi Zadrana Grgura Detrico.<sup>19</sup>

Obilje je konkretnih arhivskih posvjedočenja o albanskim časnicima u mletačkoj vojnoj službi. Bilježe se u početnim (nižim) činovima (kaplari, zastavnici), kao poručnici i kapetani, ali i kao pukovnici i zapovjednici određenih vojnih postrojbi. Mnogi od njih zapažen su, ali, nažalost, neodovoljno proučen dio dalmatinske i hrvatske vojne prošlosti, stoga njihova podrobija raščlamba zavrjeđuje dodatnu istraživačku pozornost. Tako se, primjerice, kao zastavnici (*alfiere*) spominju Petar Susana (postrojba i njezin zapovjednik nisu izrijekom navedeni), Anzolo Samarissi (u konjaničkoj postrojbi spomenutog Grgura Detriko), Vuk Klemente (Kliment) u postrojbi *Capitano Crutta* te Andrija Busatti (postrojba i zapovjednik nisu navedeni), dočim su dužnost kaplara (*caporale*) obnašali Pavao Corazza (konjanička postrojba Grgura Detriko) i Franjo iz Albanije (*Compagnia a cavallo Lassari*).<sup>20</sup>

<sup>15</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593. Kapetan naoružanih brodova vjerojatno je istovjetan s Markom Ginnijem, zabilježenim 1595. godine u vezi s planovima kršćanskih zemalja o oslobođanju Bara, Ulcinja i Skadra od osmanlijske vlasti. U tom je kontekstu korčulanski biskup Augustin Quincije (*Augustinus Quinctius*, biskup od 1573. do 1605. godine) poslao Marka Ginnija u Rim da bi ubrzao prispjeh vojnika iz Brindizija koji su, prema tim planovima, trebali napasti Skadar. Usporedi: Stanojević, *Jugoslovenske zemlje*, str. 107; Čoralić, *Albanska obitelj Ginni*, str. 275–276.

<sup>16</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.

<sup>17</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14. VIII. 1633. Istu je službu Andrija Kruta obnašao i 1644. godine, kada se u njegovoj postrojbi bilježi vojnik Andrija Vuloda iz Paštrovića, tada pokajnik pred mletačkom inkvizicijom radi prijelaza s pravoslavne na islamsku vjeru (Archivio di Stato di Venezia, dalje: ASV, Santo Uffizio, b. 101, 29. VII. 1644.).

<sup>18</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 450, 18. XI. 1640.; SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.; SZB, Francesco Sorini, 1656.–1677., b. II, br. 8, 4. IX. 1656.

<sup>19</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678. Grgur Detrico, sin Ludovika, rođen je 1623. godine. Jedan je od posebno istaknutih vojnih zapovjednika na zadarskom području. Tijekom Kandijskoga rata zapovijedao je domaćim postrojbama; 1645. je zapovjednik Skradina, a 1648. godine sudjeluje u osvajanju Klisa. Godine 1656. je providur Makarske. Sudjelovao je u pregovorima s osmanlijskom stranom oko mletačko-turskog razgraničenja u Dalmaciji (1670.–1671.). Godine 1671. imenovan je zapovjednikom zadarskog konjaništva. Usporedi: *Hrvatski biografski leksikon* (dalje: HBL), sv. 3, Zagreb 1993., str. 339 (tekst: Tatjana Radauš i Josip Vrandečić). Brojne podatke vidi i u Desnica, *Istorija kotarskih uskoka*, sv. 1; Divnić, *Povijest Kandijskog rata*; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 25, 74, 77, 117.

<sup>20</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 373, 1. V. 1637.; SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI.

Nekoliko je Albanaca, zapuženih u više vrsta analiziranih dokumenata, obnašalo vojni čin poručnika (*tenente, luogotenente*) – Pepe Scura taj čin nosi u postrojbi zadarskoga plemića i kapetana Petra Soppe,<sup>21</sup> Dimitri Bibba Scanda u postrojbi kapetana Jurja Dranzi,<sup>22</sup> a godine 1645. bilježi se (tada već kao pokojni) Nikola Mizia (Misija).<sup>23</sup>

Albanci su u mletačkoj vojnoj službi postizali i vrlo visoke i odgovorne činove. Tako su čin pukovnika (*colonnello*) obnašali Contin Momoli (1626.)<sup>24</sup> te – duboko u 18. stoljeću – Petar Progina, zapovjednik postrojbi oltramarina (*Milizia d'oltramarini*).<sup>25</sup> Potonji je sa svojom postrojbom nemali dio vojne karijere bio stacioniran na mletačkoj *terrafermi*, gdje je i zasnovao obitelj i stekao nekretnine.<sup>26</sup>

Više časnike zavičajem sa šireg područja Mletačke Albanije zadarski izvori posebno učestalo bilježe kao kapetane i guvernadure, a najveći dio njihova spominjanja u zadarskim arhivskim vrelima vezan je uz doba Kandijskog i Morejskog rata u Dalmaciji. Proučavanje tih podataka stoga je izravno i posebno dragocjeno posvjedočenje o značenju i ulozi pripadnika albanske etničke skupine u dalmatinskoj vojnoj i društvenoj povijesti ranog novog vijeka. Ujedno, raščlamba udjela albanskih časnika u pojedinim višim činovima otkriva nam i snažnu zastupljenost pripadnika uglednih albanskih obitelji te na taj način izravno posvjedočuje o njihovoj nemaloj ulozi u vojnoj i društvenoj povijesti Dalmacije. Tako se, navedimo ih na prvome mjestu, kao guvernaduri (zapovjednici *delle Milizie Albanese*, ali i zapovjednici hrvatskih vojnih postrojbi) iz albanske obitelji Kruta posebno ističu Vuko,<sup>27</sup> Mihovil<sup>28</sup> i Franjo.

O vojnom djelovanju potonja dva odvjetka obitelji Kruta nalazimo, tragom objavljenih vrela i literature, brojna dodatna saznanja. U vrelima zabilježen već

1678.; SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.; Isto, b. VI, br. 91, 6. VII. 1691.; SZB, Andrea Tori (1675.–1708.), b. IV, br. 31, 22. IV. 1679.

<sup>21</sup> Petar Soppe bilježi se kao jedan od zapovjednika domaćih konjaničkih postrojbi u početnim godinama Kandijskoga rata. Usporedi: Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 219; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 100.

<sup>22</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 44, 23. III. 1656.; SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 9, 11. IX. 1656.

<sup>23</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 539, 29. XII. 1645. Godine 1648. zabilježena je oporuka Nikole Mesije, kapetana *d'una Compagnia di fanti Albanesi*. Iako je ovdje riječ o dva različita albanska časnika, zabilježene inačice prezimena (Mesia, Mizia, Misija) upućuju na to da je vjerojatno riječ o istoj obitelji (SZB, Simon Braicich, b. VI, br. 48, 13. XII. 1648.).

<sup>24</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 161, 10. IX. 1626.

<sup>25</sup> DAZd, SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.

<sup>26</sup> Iz 1791. godine potječe oporuka Proginine kćeri Zanette, stanovnice mletačkog predjela Castello (župa S. Giovanni in Bragora), supruge kapetana Ivana Skadranina (ASV, Notarile testamenti, b. 144, br. 52, 14. VI. 1791.).

<sup>27</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 156, 9. I. 1603.

<sup>28</sup> Mihovil Kruta zabilježen je u oporuci Helene, kćeri albanskog časnika Nikole Mizije (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 539, 29. XII. 1645.) te (kao već pokojni) u oporuci vlastite supruge Marije (SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 59, 27. II. 1649.).



od kraja dvadesetih godina 17. stoljeća, Mihovil Kruta tijekom četrdesetih godina istoga stoljeća postiže vrhunac svoje vojničke karijere pod stijegom Svetoga Marka te je u Kandijskom ratu jedan od najistaknutijih vojnih zapovjednika elitnih mletačkih postrojbi zvanih *Soldati Albanesi* i *Croati a Cavallo*. Brojne podatke o njegovu sudjelovanju u Kandijskom ratu (odnosno početnim ratnim godinama, kada su i zabilježeni najveći mletački vojni uspjesi na široj dalmatinskoj bojišnici) bilježimo u opsežnoj povijesnoj kronici Šibenčanina Franje Divnića. Godine 1646. Kruta se učestalo spominje (zajedno s zapovjednikom hrvatskih postrojbi, zadarskim plemićem Karlom Benjom) kao zapovjednik Albanaca u bitkama u okolici Zadra. U kolovozu se, zajedno s hrvatskim postrojbama, uspješno odupire osmanlijskim nadiranjima na području sela Malpaga.<sup>29</sup> U istom mjesecu (i početkom rujna) Krutine albanske te hrvatske postrojbe poznatog časnika Franje Posedarskoga, brane Turanj i Biograd, ali su ih – nakon bezuspješnog otpora – prisiljeni napustiti i spaliti kako ne bi postali snažna osmanlijska vojna uporišta na ovome dijelu zadarskoga uzmorja. Mihovil Kruta tada se izrijeком bilježi i kao zapovjednik hrvatskih postrojbi Biograda, a imao je – osim vojničke uprave – i upravnu i sudsku vlast nad cijelim područjem.<sup>30</sup> U sljedećim vojnim aktivnostima Krutine postrojbe, po naređenju mletačkog vrhovnog zapovjednika Leonarda Foscola, dopiru do Tisna i opsjedaju Rakitnicu – ne mogavši zauzeti kaštel zapalili su naselje i povukli se u Vodice.<sup>31</sup> Potom Krutine postrojbe sudjeluju u neuspjelom napadu na Skradin te, početkom listopada, u manjim okršajima s Osmanlijama kraj Šibenika. Ondje je u manjem puškaranju s osmanlijskim postrojbama i sam Mihovil Kruta ranjen u nogu.<sup>32</sup> Tijekom 1647. godine Kruta i njegove postrojbe nastavljaju vojno djelovanje na dijelu zadarsko-šibenske bojišnice. Kao guvernadur spominje se u borbama oko Zadra, a njegove se postrojbe posebno ističu pri osvajanju Zemunika (u bitci je poginulo šest zastavnika i 40 vojnika iz Krutine regimente).<sup>33</sup> Iste godine – posebno uspješne glede mletačkih osvajanja osmanlijskih utvrda u zaleđu dalmatinskih gradova – Krutini *Albanesi* daju značajan doprinos osvajanju Nadina (gdje Kruta predvodi i hrvatske postrojbe), Vrane, Skra-

---

<sup>29</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 82; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 17.

<sup>30</sup> Luka Jelić, Povjesno-topografske crtice o biogradskom primorju, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. 3, Split 1898., str. 47; Amos Rube Filipi, Biogradsko-vransko primorje u doba mletačko-turskih ratova, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar 1972., str. 440, 456; Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 91; Lucijan Kos, Dva rukopisna izvještaja u mletačkim arhivima iz godina 1125. i 1646. o rušenju Biograda, *Biogradski zbornik: Biograd i njegova okolica u prošlosti (Zbornik radova sa znanstvenoga skupa održanog u Biogradu od 11. do 13. studenoga 1988. godine)*, Zadar 1990., str. 420; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 20.

<sup>31</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 96-97; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 24.

<sup>32</sup> Grga Novak, Šibenik u razdoblju mletačke vladavine 1412.-1797., u: *Šibenik: spomen-zbornik o 900. obljetnici*, Muzej grada Šibenika, Posebna izdanja, sv. 1, Šibenik 1976., str. 196; Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 97-99; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 25-26.

<sup>33</sup> Desnica, *Istorija kotarskih uskoka*, sv. I, str. 21-22; Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 114, 118; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 31-32.

dina i utvrde Kamen. Djelovanjem Krutinih vojnika zapaljane su solinske fortifikacije kako ne bi Osmanlijama mogle poslužiti u nastavku ratovanja, dočim su na rijeci Žrnovnici porušeni mlinovi.<sup>34</sup> U nastavku ratovanja 1647. godine Krutine postrojbe, zajedno s hrvatskim četama Franje Posedarskog, sudjeluju u bitkama s Osmanlijama kraj Bokanjca, Dikla, Crnog i Dračevca te potom – dajući ponovno zapažen doprinos ukupnim mletačkim snagama – u obrani Šibenika pri velikoj osmanlijskoj opsadi od 21. kolovoza do 15. rujna 1647. Krutini su *Cappelletti* u obrani grada držali važnu stratešku točku na području četvrti sv. Martina.<sup>35</sup> Godine 1648. mletački su vrhovni zapovjednici posebno pohvalili udio Mihovila Krute u zauzimanju Drniša te u važnoj bitci pri osvajanju Klisa (posebno se istakao pri zauzimanju strateških prilaza utvrdi uoči opsade).<sup>36</sup> Naposljetku, 1649. godine završava uspješna vojnička karijera Mihovila Krute. Te je godine, u veljači, guvernadur Kruta poginuo pri mletačkoj opsadi Risna. Štujući zasluge toga uglednog albanskog časnika, mletački su kroničari za Krutu napisali da je bio *uno de' migliori capi, e de' più fruttuosi, che militassero in questa guerra in Dalmazia*.<sup>37</sup>

U literaturi je dobro poznato i djelovanje časnika Franje Kruta (sin kapetana Leonarda/*Lunardo*), zapaženog sudionika Morejskog rata. Kao zapovjednik hrvatskih konjaničkih postrojbi (*Croati a cavallo*) Franjo se bilježi tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina u nekoliko oporuka vojnika privremeno nastanjenih u Zadru. Riječ je o oporučnim spisima Vida iz župe Radobilja (bliža okolica Makarske), zastavnika (*alfier*) Vuka Klementea i Luke Biljakovića iz Paštrovića, a Franjo Kruta u svim se primjerima bilježi kao zapovjednik postrojbi u koje su oni bili uključeni.<sup>38</sup> Kruta se posebno istaknuo kao zapovjednik elitnih hrvatskih konjanika u Morejskom ratu. Godine 1687. mletački providur Antonio Zeno izvještava Senat o napadu na Duvno te posebno ističe junaštvo Franje Krute, za kojega napominje da je *dimostro in tal'occasione la costanza ed il valore hereditato da suoi benemeriti antenati*.<sup>39</sup> Prema podacima iz djela zadarskog kulturnog povjesnika Giuseppea Sabalicha, Kruta se kao vrstan zapovjednik istaknuo u borbama za Neretvu 1689. godine, gdje je kao brigadir zapovijedao sa 6.000 vojnika. Također prema Sabalichu, Kruta je poginuo

<sup>34</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 131–133, 137; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 38, 41, 43; Lovorka Čoralić, *Zločin ili junaštvo? – Kandijski rat u Dalmaciji prema kronici šibenskog povjesničara Franje Divnića*, Prilozi z međnarodne znanstvene konferencije "Govorica nasilja", Koper, 11-13. X. 2001., *Acta Histriae*, god. 10, Koper 2002., sv. 2, str. 561.

<sup>35</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 141, 145; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 53, 57, 60.

<sup>36</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 169–170, 178, 183; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 65–66, 74; Čoralić, *Zločin ili junaštvo?*, str. 561–562.

<sup>37</sup> Divnić, *Povijest Kandijskog rata*, str. 212; Jačov, *Le guerre Veneto-Turche*, str. 91.

<sup>38</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 47, 11. III. 1675.; SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.

<sup>39</sup> Desnica, *Istorija kotarskih uskoka*, sv. II, str. 191.

u mletačkoj opsadi Risna,<sup>40</sup> dočim je prema sadržaju njegova nadgrobno natpisa u crkvi sv. Frane u Zadru iz 1693. godine razvidno kako je poginuo u sukobu s Osmanlijama na području Uskoplja te da njegovo tijelo nikada nije sahranjeno u za tu svrhu određenoj grobnici, nego je u nju dopremljena samo njegova glava. Nadgrobni natpis, danas već dijelom teško čitljiv, prenosi i G. Sabalich u svojem vodiču kroz kulturno-povijesne znamenitosti Zadra, a ovdje ga objavljujem u vlastitom prijepisu:

FRANCISCI CRVTTE  
EQVITVM CROATOR. DVCTORIS  
AC INTER SEREN. REIPVB. CONDVCTOS  
CAPVT HIC CONDITVR  
EXIMII MILITARIS INGENII SEDE[M]  
AC LAVREATOS CINERES HOSPES MENERARE  
INTER ARMA ET AD ARMA NATO TOTA VITA MILITA[RE]  
TESTIBVS ITALIA GRETIA ET DALMAT[IA]  
TANDEM ADVERSVS TVRCAS INTER VVSCOPIE MO[N]TES  
IN PVGNA ET VICTORIA OCCVBVIT  
RELIGIONI ET PRINCIPI QVIBVS VIXERAT FIDELITER DECESSIT  
ET QVIB. OMN[EM] ETATE MORTE[M] QVOQ. FORTITER CONSECRAVIT  
RAPVIT SORS SEPVLCRO CADAVER  
SED TOTVS ORBIS ET TVMVLVS ET COELO IPSO CLAVDITVR  
EMENDAVIT GLORIA FORTVNE INIVRIAM  
STAT N. IM[M]ORTALIS HONOR VIRTVTIS SI NON CINERIS  
NOLVIT TOTVS CONDI SEPVLCRO QVI TOTVS NO[N] FINIT  
ET MORS NON EXTITV[M] SED PRECLARV[M] OPVS EVADIT  
ANNO DOMINI MDCXCIII<sup>41</sup>

Prethodno spomenuti odvjetci albanske obitelji Kruta ubrajaju se među najistaknutije mletačke časnike u protuturskim ratovima u Dalmaciji u 17. stoljeću. Osim navedenih podataka, tragom oporučnih spisa bilježimo i druge albanske guvernera, a za većinu je karakteristično da su – osim kao vođe albanskih postrojbi – u ponekoj etapi svoje vojne karijere predvodili i domaće, hrvatske vojne jedinice. Tako

<sup>40</sup> Ovdje je, vjerojatno, Sabalich zamijenio Franju s prethodno spomenutim Mihovilom Krutom, sudionikom Kandijskoga rata, koji je poginuo pri mletačkoj opsadi Risna 1649. godine. Usporedi: Sabalich, *Guida archeologica di Zara*, Zara 1897., str. 108; Isti, *Huomeni d'arme di Dalmazia*, str. 38.

<sup>41</sup> Prijevod: *Franje Krute / vođe hrvatskih vitezova / i među najamnicima presajne Republike / glava ovdje je postavljena / sijelo izuzetne viteške nadahnutosti / i lovorom ovjenčani pepeo obdariti (?) / među oružjem i za oružje rođen čitav je viteški život / o kom svjedoče Italija, Grčka i Dalmacija / onda protiv Turaka među brdima Uskoplja / u boju je i pobjedi pao / vjeri i vladaru kojima je živio vjerno je preminuo / i kojima se u potpunosti (?) smrću također žestoko posvetio / sudba je otela grobu tijelo, / ali se cijeli svijet i grob i nebu samom zatvorio / popravila je slava sreće povredu / dajući (?) besmrtnu čast vrline ako ne praha / nije želio zasnovati grob koji čitav nije završio / i smrt ne prolaznu (?) nego presajno djelo izbjegao / godine Gospodnje 1693. (preveo: Damir Karbić).*

se početkom 17. stoljeća bilježi guvernadur Vlami (*Albanese*), tada već pokojni, a čija je kći Konstantina bila supruga guvernadura Vuka Krute.<sup>42</sup> Uz dalmatinsko bojište bio je osobito vezan Ulcinjanin Dominik Katić (*Cattichi*), djelatnik u prvoj polovici 17. stoljeća,<sup>43</sup> dočim je uz početne godine Kandijskoga rata zabilježeno djelovanje albanskog guvernadura Gege (Ghega) Scura.<sup>44</sup>

Uz obitelj Kruta, čije sam odvjete ovdje predstavila (zahvaljujući obilju podataka iz literature) u nešto opsežnijim crtama, zapaženu ulogu u vojnoj povijesti Zadra i Dalmacije, ali i šireg područja istočnojadranske obale, imali su i članovi albanske obitelji Ginni, a neki od njih prethodno su već spomenuti kao zapovjednici "naoružanih lađa" za nadzor plovidbenih putova na sjevernom Jadranu (Andrija i Marko Ginni). U 17. stoljeću iz te su obitelji djelatni Ivan Ginni (u prvim desetljećima 17. stoljeća bilježi se kao kapetan jedne od *barche armate* koja djeluje u Istri; kao guvernadur zabilježen je 1637. godine),<sup>45</sup> kapetan Petar Ginni (tridesetih godina 17. stoljeća)<sup>46</sup> i Ivan Jerolim Ginni, guvernadur albanskih postrojbi na području srednjodalmatinske bojišnice tijekom Kandijskoga rata.<sup>47</sup>

Obitelji Kruta i Ginni dale su, vrela nam to nedvojbeno posvjedočuju, najviše zapaženih časnika u mletačkoj vojnoj službi. Osim njih, u činu kapetana (najučestalije zastupljen časnički položaj albanskih vojnika) bilježimo još nekoliko istaknutih Albanaca, ali o njima i njihovu djelovanju nemamo dodatnih saznanja u postojećoj literaturi. Tako se, primjerice, 1624. spominje kapetan Petar Bussat (*capitano di una barca armata*)<sup>48</sup>, 1626. godine bilježi se *Signor Capitano Colla Summa*,<sup>49</sup> 1641. kapetan

<sup>42</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 156, 9. I. 1603.

<sup>43</sup> Sačuvane su nam dvije Katićeve oporuke (iz 1631. i 1639. godine). Usporedi: DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 267, 31. III. 1631.; Isto, b. XIII, fasc. 11, 12. VII. 1639. Vidi detaljnije: Čoralić, Zadarski kapetan XVII. stoljeća, str. 213–233.

<sup>44</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 14, 8. XII. 1648.

<sup>45</sup> Oporuka Ivana Ginnija: DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636. Detaljnije vidi: Čoralić, Albanska obitelj Ginni, str. 277–279.

<sup>46</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 280, 12. VI. 1631. Detaljnije vidi: Čoralić, Albanska obitelj Ginni, str. 279.

<sup>47</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 20, 27. XI. 1672. Detaljnije vidi: Čoralić, Albanska obitelj Ginni, str. 279–280.

<sup>48</sup> Godine 1624. (10. I.) zabilježen je inventar tada već pokojnog kapetana Petra Bussata (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XI).

<sup>49</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 161, 10. IX. 1626. Albanska plemićka obitelj Summa vjerojatno je podrijetlom iz biskupije Sappa (iz mjesta Babba) u sjevernoj Albaniji. Nakon pada Skadra pod osmanlijsku vlast (1479. godine) neki su se njezini ogranci iselili na barsko područje. Iz obitelji Summa potječe cijeli niz crkvenih velikodostojnika (zasigurno je najpoznatiji Mihael Summa, biskup skopski u 18. stoljeću). Također, brojni odvjete obitelji imali su zapaženu ulogu kao mletački službenici na području od Boke kotorske do albanskih gradova. Detaljnije o obitelji vidi u knjizi Frok Zefiq, *Mihael Summa nadbiskup skopski (1695.–1777.)*, Osijek 1994.; Lovorka Čoralić, Crkvene ustanove grada Bara u oporučnim spisima hrvatskih iseljenika u Mlecima, *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku*, sv. XLIV, Zagreb–Dubrovnik 2006., str. 224.

Marko Colla iz Ulcinja (*habitante in Zara*),<sup>50</sup> početkom Kandijskoga rata oporuku piše albanski kapetan Gega (*Ghega*) Progoni,<sup>51</sup> 1649. godine međusobno posluju albanski kapetani Juraj Midda i Šimun Isii,<sup>52</sup> a na izmaku 17. stoljeća aktivan je kapetan Vuko Zuzza.<sup>53</sup> Naposljetku, početnom (1702.) i kasnom dobu 18. stoljeća (1793.) pripadaju zapisi koji se odnose na albanske časnike (kapetani) Pavla Kuča (*Cucci*) i Petra Gicu (*Gicca*).<sup>54</sup>

Sveukupno razmatrajući podatke koji se odnose na zavičajno podrijetlo, prezimena te – posebice – vojne činove i raspoređenost u albanskih vojnika i časnika u raznim jedinicama, možemo opaziti njihovu priličnu brojnost i kontinuitet prisutnosti u zadarskim izvorima od konca 16. stoljeća do pred sam pad Mletačke Republike. Neki od njih, poput potomaka rodova Ginni i Kruta (ali i Progina, Summa, Colla, Katić ili Scura) obnašali su visoke vojne dužnosti u mletačkoj službi, nerijetko zapovijedajući i domaćim, hrvatskim postrojbama (primjer Franje Krute, jednog od zapovjednika hrvatske konjaničke postrojbe na zadarskom području). Nadalje, zbirno promatrano, prethodni podatci ukazuju na činjenicu da su albanski vojnici i časnici bili iznimno cijenjeni u svim rodovima mletačke vojske prisutne duž istočne obale Jadrana te su svojim umijećem i vještinom ratovanja pridonosili ukupnoj vojno-obrambenoj moći krajeva i gradova Serenissime od istarskoga sjevera do svojih južnih, matičnih područja.

### **Privremeni i(ili) trajniji naseljenici u Zadar – o mjestima stanovanja albanskih vojnika i časnika**

Albanski vojnici i časnici, zabilježeni u zadarskim vrelima koja se ovdje obrađuju, bili su – prema osnovnim obilježjima svojega zanimanja – mobilna skupina stanovništva te Zadar najčešće nije bio njihovo trajno mjesto boravka. Posebno se to odnosi na vojnike i časnike u aktivnoj službi, a koji se u izvorima redovito navode kao pripadnici određenih postrojbi, duže ili kraće vrijeme stacioniranih u zadarskim vojarnama. Takav su primjer vojnici u konjaničkim postrojbama, za koje se u vrelima izrijekom navodi kako obitavaju u utvrđi (*Forte*) u "konjaničkoj četvrti" (*Quartier della Caualleria*).<sup>55</sup>

<sup>50</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, fasc. 11, 12. VIII. 1639.

<sup>51</sup> DAZd, SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 20, 24. IX. 1646.

<sup>52</sup> DAZd, SZB, Simon Braicich, b. I, Instrumenti, fasc. VI, str. 23'–24, 19. VI. 1649.

<sup>53</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 85, 8. IV. 1690.

<sup>54</sup> DAZd, SZB, Zuanne Emanuelli (1693.–1714.), b. II, br. 17, 1. IX. 1702.; SZB, Pietro Paolo Coltelli (1777.–1817.), b. XXIV, br. 26, 9. XI. 1793.

<sup>55</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 44, 23. III. 1656.; SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 8, 4. IX. 1656.; SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678. Vojarna za konjicu sagrađena je 1689. godine. Usporedi: PZ III, str. 539.

Dio albanskih vojnika i časnika, posebice onih koji su u glavnom gradu Dalmacije obitavali već duže vrijeme, u Zadru su zasnivali obitelj, stjecali nepokretnu imovinu i s vremenom postajali dio gradskog stanovništva. Stoga se, vrela to zorno potvrđuju, dio njih naziva oznakom *habitatore Zara* (*habitante in questa Città*). Takav su primjer, navedimo samo neke (gotovo isključivo albanske časnike u mletačkoj službi), vojnik Nikola Melili iz Ulcinja, zapovjednik "albanskih milicija" Ivan Ginni, kapetan Šimun Kruta, guvernadur Dominik Katić iz Ulcinja, kapetan Marko Colla i kapetan Gega Progoni.<sup>56</sup> Kada je riječ o smještaju albanskih vojnika unutar zadarskih gradskih četvrti, opažamo da ne postoji izrazita grupiranost u točno određeno područje (izuzetak su samo prethodno spomenuti vojnici smješteni u vojarnama izvan gradske jezgre), već ih bilježimo u gotovo svim onodobnim zadarskim *contradama*. Primjerice, ugledni guvernadur Ivan Ginni obitava "u vlastitoj kući" smještenoj *in strada grande, nel confin di Santi Quaranta*,<sup>57</sup> kapetan Vuko Cuca u središnjoj gradskoj četvrti sv. Lovre,<sup>58</sup> a kapetan Pavao Kuč (*Cucci*) nedaleko od crkve sv. Mihovila.<sup>59</sup> Nešto većim brojem albanskih stanovnika izdvaja se četvrt sv. Dimitrija – ondje je zabilježena obitelj tada već pokojnog časnika Nikole Mizia, kapetan Nikola *Cavo de Lachi* te obitelj također već preminulog guvernadura Dominika iz Ulcinja.<sup>60</sup>

Naposljetku, za nekoliko je vojnika i časnika navedeno drugo mjesto (grad) njihova obitavanja. Njihova je zabilježba u oporukama drugih albanskih vojnika i časnika tek usputna, odnosno sporedna, i možemo zaključiti kako Zadar nije bio mjesto njihova obitavanja ili obnašanja vojne službe. Takav su primjer *Zuanne Vlami Albanese*, vojnik stacioniran u Šibeniku,<sup>61</sup> *Capitano Giacomo Crutta ... al presente esistente in Italia*,<sup>62</sup> kapetan Ivan iz Skadra (tada već pokojni), stanovnik mletačkog predjela Castello (župa S. Pietro di Castello) i dr.<sup>63</sup>

Prethodno navedeni podaci posvjedočuju nam neke od bitnih sastavnica iz prošlosti prisutnosti i djelovanja albanskih vojnika u Zadru. Naime, iako se mogu ubrojiti u izrazito pokretnu skupinu stanovništva, brojni su vojnici i časnici, zavičajem sa šireg područja Mletačke Albanije, u Zadru pronalazili svoj drugi dom. Posebno se to odnosi na viši časnički kadar, odnosno osobe znatnijih imovnih mogućnosti, a koje su već i tijekom obnašanja vojne službe u Zadru i okolici stjecali nepokretna

<sup>56</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.; SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636.; SZB, Isto, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.; SZB, Isto, b. XII, br. 267, 31. III. 1631.; SZB, Isto, b. XIII, fasc. 11, 12. VIII. 1639.; SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 20, 24. IX. 1646.

<sup>57</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636.

<sup>58</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 85, 8. IV. 1690.

<sup>59</sup> DAZd, SZB, Zuanne Emanuelli, b. II, br. 17, 1. IX. 1702.

<sup>60</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 539, 29. XII. 1645.; SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 55, 16. VI. 1662.; SZB, Isto, b. II, br. 50, 28. I. 1662.

<sup>61</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.

<sup>62</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.

<sup>63</sup> ASV, Notarile testamenti, b. 144, br. 52, 14. VI. 1791.

dobra te se s vremenom u cijelosti integrirali u društveni i javni život dalmatinske metropole. Upravo stoga tu skupinu zadarskih useljenika treba promatrati i tretirati kao važan i neodvojiv dio zadarske demografske, društvene, ali i gospodarske povijesti u ranom novom vijeku.

## Gospodarske mogućnosti albanskih vojnika i časnika

Useljenici iz Mletačke Albanije bili su, kako posvjedočuju razmatrana arhivska vrela, osobe koje možemo ubrojiti u srednji ili imućniji društveni sloj. U njihovim se oporukama, kroz navode o podjeljivanju legata, učestalo bilježi raznovrsna nepokretna (kuće i tereni u Zadru i okolici, gospodarska imanja) i pokretna imovina, ali i znatan novčani kapital. U pravilu je, naravno, riječ o višim časnicima (guvernaduri, kapetani, pukovnici i sl.), čija je plaća redovito bila veća od prosječne te je omogućavala da se kroz više godina obnašanja vojne službe stekne solidan kapital.

Podatci koji kazuju o posjedima albanskih vojnika i časnika u Zadru i okolici vrijedno su svjedočanstvo o njihovom imovnom statusu, ali i o punoj integraciji u zadarsko svakodnevlje. Tako se, primjerice, u brojnim oporukama izrijekom navodi njihovo vlasništvo nad kućom ili stanom u kojima obitavaju u Zadru, a možda najbolji (ovdje razmatrani) primjer stjecanja i širenja posjeda odnosi se na guvernadura Dominika Katića iz Ulcinja. Na osnovi bilježničkih ugovora (*Instrumenti*) saznajemo da je taj uvaženi mletački časnik u razdoblju od 1626. do 1630. godine stekao znatan broj kuća i terena u različitim dijelovima grada (četvrti sv. Frane, sv. Dimitrija, sv. Silvestra, sv. Ivana Trećoredaca, sv. Šimuna te u blizini crkve *Madonna della Piazzola*), kao i više zemljišnih posjeda (vinogradi, oranice, maslinici, krčevine) na nizu lokaliteta sela Dobropoljana na otoku Pašmanu (Gorica, Studenac, Drage, *Giagischina*). Riječ je uglavnom o kupnji navedenih dobara, dočim je tek iznimno zabilježeno i stjecanje posjeda darivanjem uz određene uvjete. Osobe s kojima Dominik posluje u tom obliku djelovanja pripadnici su nižeg i srednjeg sloja gradskog stanovništva (obrtnici, težaci), ali i istaknutiji građani (liječnik) i vojne osobe te – kada je riječ o žiteljima Dobropoljane – isključivo tamošnji težaci.<sup>64</sup>

Osim Katića, i niz je drugih albanskih časnika posjedovao imanja u zadarskoj okolici, ali i šire. Tako, primjerice, kapetan Šimun Kruta posjeduje imanje i stočni fond u Sv. Filipu i Jakovu (za koji se brine tamošnji seljak Vuleta Kužinović), a s nekoliko težaka iz istoga sela te iz susjednoga Biograda (*Zarauecchia*) albanski je časnik imao i manja novčana poslovanja.<sup>65</sup> Katarina, udovica guvernadura Dominika iz Ulcinja (ovdje nije riječ o Dominiku Katiću), raspolaže s oko osam gonjaja terena (*ograda*)

---

<sup>64</sup> O Katićevim kupoprodajnim ugovorima na zadarskom području podrobnije vidi: Čoralić, Zadarski kapetan XVII. stoljeća, str. 220–223.

<sup>65</sup> Izrijekom se bilježi potraživanje od Matije Mrvice iz Biograda koji mu je, iako je primio novac, ostao dužan određenu količinu žita *et altre robbe neccessarie per uso di casa*, a dužan mu je (oko deset reala) i *un certo Morlaco nominato Michael* (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, fasc. 4, br. 135, 9. I. 1626.).

smještenog na lokalitetu Vrulje te ih – zajedno sa svojom kućom u četvrti sv. Dimitrija – oporučno dariva nećaku Ivanu Krekiću (*Zuanne Chrechich*).<sup>66</sup> Znatna sredstva i posjede stekao je višegodišnjom službom u mletačkim postrojbama i albanski kapetan Vuko Cuca. U oporuci njegove kćeri Lucijete (pisanoj 1695., u trenutku kada je Cuca već bio pokojni) navodi se obiteljsko imanje u Poličniku i Bibinjama (ponajprije je riječ o stočnom fondu), a koje se na osnovi oporučne darovnice dariva zadarskim crkvenim ustanovama.<sup>67</sup> Vojnom službom za šire područje mletačkog *Stato da Mar* bio je vezan kapetan *Pietro Gicca del quondam Colonello Zuanne oriundo della Prouinzia del Albania di fanteria oltramarina*. U Zadru je posjedovao kuću na glavnom gradskom trgu (*Piazza de Signori*), a imanje (neodređeno navedeno) i novčani kapital imao je i u Krfu, gdje je proteklih godina bio stacioniran.<sup>68</sup>

U prethodnim su poglavljima među najistaknutije (ugledom i činovima) albanske časnike u Zadru izdvojeni odvjetci obitelji Kruta i Ginni te guvernadur Dominik Katić. U njihovim oporukama, uz prethodno spomenute navode o nekretninama, bilježe se i znatni novčani iznosi (redovito više stotina dukata, često i nekoliko tisuća dukata). Primjerice, Ivan Ginni izrijeком ostavlja 400 dukata za zadarske crkve i bratovštine, dočim njegov sunarodnjak i rođak Ivan Jerolim Ginni kroz brojne oporučne legatne članovima obitelji i prijateljima iskazuje vlasništvo nad više tisuća dukata kapitala.<sup>69</sup> Znatnije novčane iznose posjeduje (ali i potražuje od brojnih dužnika) kapetan Šimun Kruta, a iznosi novčanih legata upućenih (crkvenim ustanovama i pojedincima) posljednjom željom Dominika Katića premašuju tisuću dukata.<sup>70</sup>

Jedna od posebno zanimljivih sastavnica koja se odnosi na gospodarske mogućnosti i gospodarsko djelovanje albanskih vojnika i časnika u Zadru jesu navodi o njihovim novčanim poslovanjima. Ponajprije je riječ o oporučnim navodima (prethodno već dijelom spomenutima) u kojima se potražuju određeni novčani iznosi, a raščlamba strukture dužnika ukazuje nam na raznovrsnost društvenih kontakata albanske (vojničke) skupine zadarskih useljenika. Primjerice, vojnik Nikola Melili (pripadnik "naoružanih lađa" pod zapovjedništvom kapetana Marka Ginnija) potražuje manje novčane iznose od zadarskih građana, stanovnika sela Turanj kraj Biograda, a osobno je dužan manju svotu (sedam lira) kapetanu Šimunu Vukmirovom iz Ulcinja (također profesionalno uključenom u *barche armate*).<sup>71</sup> Albanskim sunarodnjacima (*Zuanne Vlami Albanese, Angelina Albanese* i dr.) kreditor je bio Leka

---

<sup>66</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 50, 28. I. 1662.

<sup>67</sup> DAZd, SZB, Antonio Itcovich (1698.–1715.), b. III, br. 10, 1. IX. 1695.

<sup>68</sup> DAZd, SZB, Pietro Paolo Coltelli, b. XXIV, br. 26, 9. XI. 1793.

<sup>69</sup> DAZd, SZB, Zuane Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636.; SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 20, 27. XI. 1672.

<sup>70</sup> DAZd, SZB, Zuane Braicich, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.; SZB, Isto, b. XII, br. 267, 31. III. 1631.

<sup>71</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.



Cripssa *da territorio di Dulcigno*; Franjica – udovica kapetana Pavla iz Ulcinja bilježi potraživanja od Jerke iz Budve i njezina supruga, kao i poslove s poručnikom Pepom Scura (iz postrojbe zadarskog plemića Petra Soppe), dočim zaostatke od plaće iz konjaničke postrojbe Lassari navodi kapetan Nikola Sucoli.<sup>72</sup> Znatne novčane iznose posuđivao je (najvjerojatnije svojim vojničkim sudrugovima) kapetan Pavao Kuč (580 dukata). Izvršiteljima svoje oporuke određuje da po njegovoj smrti izvrše potraživanje rečenog novca te da se on – također vjerojatno u ime podmirivanja određenih dugova – isplati zadarskim građanima i plemićima (Soppe, Zapić, Desiderati i Ljubavac).<sup>73</sup> Opsežno novčano poslovanje, razgranato sukladno mjestima njegova djelovanja, bilježi i primjer pukovnika *della milizia d'oltramarini* Petra Progine. U svojem oporučnom spisu izrijekom bilježi dugove koje izvršitelji njegove posljednje volje imaju naplatiti od Andrije Bironija iz Kopra (12 cekina) i od paruna broda Marka Bula iz Poreča (pet cekina).<sup>74</sup>

Oporučni spisi i (rjeđe sačuvani) inventari albanskih vojnika i časnika nastanjenih u Zadru otkrivaju nam i dodatne podatke o njihovoj svakodnevnoj, pokretnoj imovini i kulturi stanovanja. Sukladno vojničkom pozivu i nestalnosti obitavanja na jednome mjestu, mnogi od njih u kontekstu nabiranja svojih pokretnina najčešće spominju vojničku opremu i oružje – sastavni dio njihove materijalne kulture i profesije. Takav je primjer razvidan iz inventara konjaničkog kapetana Nikole Sucolija, načinjenog netom nakon njegove smrti 1679. godine. Među pokretninama koje se tom prigodom nabrajaju (posuđe, odjevni predmeti, obuća i sl.) izdvaja se oprema karakteristična za onodobnog konjaničkog vojnika (časnika): konjanička odjeća i čizme, oprema za konja, kao i razne vrste oružja (pištolji, puška, sablja te više vrsta drugog sječiva). Dio te imovine namijenjen je prodaji na javnoj dražbi, a od stečenih će se prihoda – prema oporučiteljevoj želji – služiti mise zadušnice u spomen na pokojnika te (polovica prihoda) isplatiti njegovoj supruzi koja obitava u Veroni.<sup>75</sup> Slične odredbe bilježimo i u oporuci zastavnika Vuka Klementea, pripadnika *compagnia capitano Crutta*. Klemente određuje da se, nakon njegove smrti, proda konj s potpunom opremom (*il suo cavallo fornito*), zajedno s puškom i pištoljima (*con schioppo, e pistole*) te se od prihoda slave mise *per l'anima sua*.<sup>76</sup> Vojničku opremu i konja spominje u svojim legatima i poručnik Dimitrije Bibba Scanda, časnik u konjaničkoj postrojbi kapetana Jurja Dranzija, a ostavlja ih guvernaduru Vacigliju (Vocigli) Dranziju.<sup>77</sup> U istoj postrojbi Dranzi djelovao je i vojnik Petar Samarissi, a sredstva stečena

<sup>72</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.; SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 44, 23. III. 1656.; SZB, Andrea Tori, b. IV, br. 31, 22. IV. 1679.

<sup>73</sup> DAZd, SZB, Zuanne Emanuelli, b. II, br. 17, 1. IX. 1702.

<sup>74</sup> DAZd, SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.

<sup>75</sup> DAZd, SZB, Andrea Tori, b. IV, br. 31, 22. IV. 1679.

<sup>76</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.

<sup>77</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 9, 11. IX. 1656.

prodajom njegove vojničke opreme i konja – kako je to slučaj i u prethodnim primjerima – uporabiti će se za služenje zadušnica u spomen na pokojnoga oporučitelja.<sup>78</sup>

Albanski vojnici i časnici nastanjeni u Zadru ubrajali su se, posebice oni s višim vojnim činovima, među gospodarski snažnije stanovnike dalmatinske metropole. Mnogi od njih su, kako pokazuju prethodno raščlanjeni izvori, kupovali kuće, terene i imanja u gradu i njegovoj neposrednoj okolici, sklapali novčarske poslove sa svojim sudrugovima po oružju, ali i s drugim zadarskim građanima i težacima iz kopnene i otočne okolice. U ovom poglavlju ukazano je na neke od sastavnica koje su činile njihove gospodarske mogućnosti, a zasigurno će raščlamba drugih izvora (bilježničkih ugovora) iznjedrili dodatna saznanja o tom obliku integracije i uklopljenosti albanskih vojnika i časnika u zadarsko društveno i gospodarsko svakodnevlje.

### **Obitelj, rodbina, prijatelji, sudrugovi po oružju – svakodnevlje albanskih vojnika i časnika u Zadru**

Oporučni spisi koje ovdje razmatramo vrijedno su posvjedočenje o osobnim i društvenim kretanjima i kontaktima albanskih vojnika i časnika privremeno ili trajnije nastanjenih u Zadru. Raščlamba podataka iz oporuka pokazuje nam da se većina pripadnika te skupine useljenika nalazila u braku. Oporuke ne govore redovito o podrijetlu njihovih supruge, ali se na osnovi nekih podataka može zaključiti da nisu bili rijetki brakovi sklapani sa zadarskim građankama. Posebno su nam, međutim, zanimljivi brakovi koje su međusobno sklapali albanski useljenici te je često riječ o brakovima unutar pojedinih, mahom uglednijih, časničkih obitelji. Navedimo, u sljedećim navodima, nekoliko takvih primjera. S početka 17. stoljeća bilježimo brak guvernadura Vuka Krute i Konstantine, kćeri pokojnog albanskog guvernadura Vlamija (*Vlami Albanese*);<sup>79</sup> u rod Kruta udala se i Marija, u trenutku pisanja svoje oporuke udovica guvernadura Mihovila Krute te supruga kapetana Jakova iz Šestana (*Cestani*);<sup>80</sup> iz ugledne albanske obitelji Buinni (Buinci) potječe Katarina, udovica guvernadura Dominika iz Ulcinja;<sup>81</sup> Elizabeta (*Isabetta*) je kći *condam Cavalier Bosichio Renessi*, udovica kapetana Tome Rossija te supruga kapetana Vuka Cuca,<sup>82</sup> a Zanetta, kći zapovjednika postrojbe oltramarina Petra Proginje, supruga je kapetana Ivana Skadranina (*Zuanne Scutari*).<sup>83</sup>

<sup>78</sup> Item disse lui testatore atrouarsi un ferariolo di panno rosso usado, un schioppo, una spada, et un paro di stiuali, però ordena, che il tutto con li caualli sudetti sii uenduto, et col ritratto che si cauara li sia fatto l'esequio al grado suo di Soldato con farli dir messe basse quatordecim per l'anima sua (DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 8, 4. IX. 1656.).

<sup>79</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 156, 9. I. 1603.

<sup>80</sup> DAZd, SZB, Zuane Sorini, b. I, br. 59, 27. II. 1649.

<sup>81</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 50, 28. I. 1662.

<sup>82</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 85, 8. IX. 1683.

<sup>83</sup> DAZd, SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.

Članovi obitelji i najbliže rodbine u tim su oporukama zabilježeni kao izvršitelji posljednje volje oporučitelja (*commissarii*) te kao obdarenici dijelom njihove imovine. Njima se, sukladno imovnoj moći albanskih oporučitelja, dariva dio imovine (pokretne, nepokretne, novčani iznosi). Pritom su posebno dragocijeni i istraživačke pažnje vrijedni podaci iz oporuka viših albanskih časnika, a koji nam izravno potvrđuju njihovu imućnost, ali i integriranost u društvene i gospodarske sastavnice Zadra i Dalmacije. Takav su primjer, izdvojimo ga na prvome mjestu, oporučni spisi ulcinjskoga iseljenika i guvernadura Dominika Katića. Uži i širi članovi obitelji, rodbinske veze i privatni život Dominika Katića prvi su i osnovni krug u kojem se odvijao svakodnevni ritam njegova života u Zadru. Marija, Katićeva supruga čije se djevojačko prezime i podrijetlo u izvorima izrijekom ne navode, a s kojom Katić nije imao potomaka, glavna je nasljednica cjelokupnih suprugovih dobara koja preostanu nakon izvršenja legata drugim članovima rodbine i prijateljima, ali uz uvjet da ostatak života provede u udovištvu. Iako sa svojom zakonitom suprugom nije imao djece, u Katićevim oporukama bilježimo spomen njegovih izvanbračnih kćeri Katarine i Margarete, kojima je također namijenjen nemali dio oporučiteljeve imovine. U trenutku pisanja prve oporuke (1631. godine) izrijekom se spominje samo Katarina, tada u skrbi (*in governo*) Dominikova brata Marka Katića, žitelja Mletaka. Oporučnim legatom iz 1631. godine Katić joj namjenjuje za miraz znatnih 500 dukata, dočim se osam godina kasnije ukupni iznos miraza povećava za još sto dukata. Ako, međutim, sazna da je Katarina živjela "nečasnim životom", gubi pravo na navedenu svotu te ona pripada zadarskoj bratovštini *Madonna della Piazzola*. Druga kći, Margareta (nezabilježena u prvoj Katićevoj oporuci), koju je Dominik imao sa svojom sluškinjom Katarinom iz mjesta Dobropoljana na otoku Pašmanu, dobiva za miraz samo pedeset dukata, stečen od prihoda za najam kuće u zadarskoj četvrti sv. Silvestra od zadarskog težaka Ivana Marića. Ako želi, Margareta može ostati živjeti sa svojom majkom Katarinom u njihovoj kući u Dobropoljani, te joj u tom slučaju ostavlja i od kuće nedaleko smješten vinograd, dvor i vrt uza samu kuću, kao i rentu (dominikal) od jednog drugog tamošnjeg vinograda koji obrađuje težak Luka Vidaković iz Dobropoljane. Ostavštine Margareti i njezinoj majci Katarini vrijede samo za njihova života te se sva navedena dobra nakon njihove smrti moraju vratiti Dominikovim zakonitim nasljednicima. Osim toga, Katarina i Margareta dužne su i za svojega života priznavati Dominikovu zakonitu suprugu Mariju za stvarnu gospodaricu kuće i svih pripadajućih dobara. Spominjući, nadalje, druge članove obitelji i rodbine, Katić se prisjeća i svojih rođaka, kapetana Nikole i Andrije Giuroi, darivajući im po jedan zlatni prsten u vrijednosti od po 15 malih lira. Bratu Marku Katiću poklanja prsten vrijedan tri dukata, a njegovu kćer Betu obdaruje svotom od deset dukata. Važno mjesto u nasljeđivanju Dominikove imovine pripada njegovu nećaku Petru, Markovu sinu, koji će nakon smrti Katarine i Margarete preuzeti nasljedstvo nad dobrima u Dobropoljani. Nakon Petrove smrti (ako umre bez zakonitih potomaka)

sva se ta dobra dijele između glavnih Dominikovih nasljednika i nekoliko zadarskih bratovština.<sup>84</sup>

Izvršiteljica i glavna nasljednica sveukupne imovine guvernadura "albanskih milicija" Ivana Ginnija njegova je supruga Bela, a nakon njezine smrti imovina će pripasti kapetanu Ivanu, sinu oporučiteljeva brata Jurja Ginnija (tada već pokojnoga). Izrijeком se, nadalje, navodi da se sveukupna nepokretna Ginnijeva imovina ne smije prodavati, zalagati niti na bilo koji drugi način otuđiti, nego trajno s koljena na koljeno pripadati zakonitim potomcima imenovanoga nasljednika. Ovdje je zanimljivo spomenuti da se oporučiteljev nećak i imenjак, kapetan Ivan Ginni, navodi kao osoba koja još nije punoljetna te se – u slučaju da Bela premine prije ispunjenja njegove punoljetnosti – skrbnicima i nadzirateljima imovine imenuju zadarski građani Jakov Califi i Frane Gandelini. Napominje, u završnim dijelovima oporuke, da je svoj imetak (ponajprije stabilan posjed) stekao *con molti sudori, et stente al publico seruitio di Sua Serenita* te da na njih – osim imenovanih nasljednika – nitko drugi nema pravo potraživanja.<sup>85</sup>

Iz 1672. godine potječe oporuka guvernadura Ivana Jerolima Ginnija. Oporučni navodi posvjedočuju nam o povezanosti toga visokog mletačkog časnika s najuglednijim zadarskim plemićkim i građanskim obiteljima. Naime, njegove su rođakinje (*germane*) plemkinje Magdalena Soppe (držeci je kao sestru ostavlja joj čak 1.500 dukata) i Franjica Soppe (ostavlja joj 100 dukata), kao i Darija Spingaroli Nassi (darovnica iznosi 100 dukata). Ivan Jerolim, koji očito nije zasnovao vlastitu obitelj, preostatak svoje imovine, zasigurno velike (prema novčanim iznosima koje podjeljuje), ostavlja majci Artimiziji na doživotno uživanje, a nakon njezine smrti imetak pripada zadarskom konteu Franji Soppe Papali.<sup>86</sup>

Godine 1626. oporuku je sastavio Šimun Kruta, kapetan u mletačkoj vojnoj službi i stanovnik Zadra. Iz njegove oporuke, slično prethodno raščlanjenim primjerima vezanim za obitelji Katić i Ginni, razvidni su obiteljski i rodbinski odnosi toga iseljenika, ali i njegove znatne imovne mogućnosti i gospodarska aktivnost. Supruzi Marijeti, kćeri pokojnoga kapetana Dimitrija Mosore (*Mossora*) ostavlja 150 dukata koje potražuje od Dominika Leke (*Lecha*), albanskog trgovca nastanjenog u Zadru. Nadalje, Marijeti namjenjuje i potraživanja koja će se naplatiti od biogradskog težaka Matije zvanog Mrvica (40 reala), dug *da un certo Morlaco nominato Michiel* u iznosu od deset reala te pet reala duga koji mu ima isplatiti zadarski obućar Matija *Pellus*. Slijedi, potom, nekoliko navoda koji se odnose na najbliže članove obitelji, a koji nam svojim podacima dodatno proširuju saznanja o Šimunu i drugim odvjetcima obitelji

<sup>84</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 267, 31. III. 1631.; Isto, b. XIII, fasc. 11, 12. VIII. 1639. Podrobnije vidi: Čoralić, *Zadarski kapetan XVII. stoljeća*, str. 215–217.

<sup>85</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636. Usporedi i: Čoralić, *Albanska obitelj Ginni*, str. 277–278.

<sup>86</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 20, 27. XI. 1672. Usporedi i: Čoralić, *Albanska obitelj Ginni*, str. 280.

Kruta. Od svojega rođaka kapetana Jakova Krute (u to vrijeme stacioniranog u Italiji) potražuje 80 dukata i ostavlja ih *per segno d'amore* nećaku Mihovilu Kruta. Nadalje, kćeri Anzeloti u nasljedstvo ostavlja raspolaganje nad svim stočnim fondom koji Šimun posjeduje u Sv. Filipu i Jakovu. Sinu Andriji namjenjuje svu svoju odjeću, dočim se između Andrije i nećaka Mihovila (za obojicu je očito da su vojnici u mletačkoj službi) ima podijeliti sva oporučiteljeva vojna oprema i oružje. U završnom dijelu oporuke Šimun Kruta izrijekom napominje kako supruga Marijeta nije u miraz ništa pridonijela te kako su čak i njezini odjevni predmeti stečeni njegovim sredstvima. Usprkos tome Šimun svu imovinu u kući (odjeća, pokućstvo i drugo) namjenjuje supruzi Marijeti, a u slučaju njezine ponovne udaje, polovica iste imovine pripada njihovoj kćeri Anzeloti. Sva svoja preostala dobra (isključivo imanja u Albaniji koja ostavlja kćeri Mariji, ondje nastanjenoj) namjenjuje sinu Andriji, glavnom nasljedniku svoje imovine.<sup>87</sup>

Neizostavan i prevažan dio svakodnevne komunikacije albanskih vojnika u Zadru činili su odnosi s njihovim prijateljima i poznanicima, često sunarodnjacima i sudrugovima po vojničkoj službi. Više nego članovi njihovih obitelji, vojnici i časnici zavičajem sa šireg područja istočnog Jadrana (ali najčešće ipak s područja Mletačke Albanije) imenovani su izvršiteljima posljednje volje te skupine albanskih oporučitelja, a učestalo ih bilježimo i kao svjedoke pri pisanju oporuka te kao obdarenike dijelom oporučiteljeve imovine. Raščlamba tih podataka, brojčano učestalo zastupljenih u oporukama albanskih vojnika i časnika, stoga je posebno važna sastavnica iz njihova svakodnevlja u Zadru, ali i vrijedno posvjedočenje kretanja, povezivanja i upućivanja ljudi s najšireg prostora negdašnje mletačke države. Brojni su podatci u kojima se kao izvršitelji oporuka, svjedoci ili obdarenici imovinom albanskih vojnika bilježe njihovi ratni sudrugovi, sunarodnjaci, vojnici i časnici iz drugih dijelova istočnojadranske obale, ali i zadarski građani i plemići. Već u kronološkim slijedom jednoj od prvih oporuka, koja je predmet ovoga razmatranja, bilježimo – u svojstvu izvršitelja oporučnih legata – jednog zadarskog građanina i jednog kapetana zavičajem iz Albanije. Riječ je o oporučnom spisu često spominjanog Nikole Melilija, a kao osobe njegova najvećeg povjerenja zabilježeni su njegov zapovjednik, kapetan Marko Ginni te Zadranin Antun *de Glutonibus*, Nikolin susjed (*suo vicino*).<sup>88</sup> *Signor Dimitri Sestani d'Albania* imenovan je izvršiteljem oporučnih želja Mihovila *Lindi de Ducagini d'Albania* i ujedno je glavni nasljednik njegove sveukupne imovine (*herede residuario*). Kao svjedoci nazočni pisanju ovoga dokumenta zabilježeni su zadarski težak (*zappador*) Nikola Bodetić i zastavnik Nikola iz Grbalja (*Xuppa*).<sup>89</sup> Iznimno je brojna i ugledna skupina časnika koju Helena, kći *luogotenente* Nikole Mizije, imenuje osobama svojeg najvećeg povjerenja i odanosti. To su guvernaduri Gega Scura, Mihovil Kruta i

<sup>87</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.

<sup>88</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 14, 31. VIII. 1593.

<sup>89</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14. VIII. 1633.

Nikola Brajčić te kapetan Andrija Kruta, a kao svjedok pri sastavljanju toga spisa bilježi se topnik (*bombardiere*) Pietro Marat.<sup>90</sup> Čin guvernadura obnašao je i Vacigli Dranzi, izvršitelj oporuke poručnika Dimitrija Bibbe Scande, a među potpisnicima dokumenta bilježe se iseljenik s Krfa Franjo i zadarski plemić Jeronim Ferra.<sup>91</sup> Nikola Carletta, poručnik u postrojbi hrvatske konjice, jedini je izvršitelj legata konjaničkog kapetana Nikole Socolija, a kao potpisnici pri pisanju oporuke te njezinu službenom otvaranju zabilježeni su i časnici (svi pripadnici konjaničke postrojbe Lassari) Gasparo Benedetti (zastavnik), Ottavio Maroli (poručnik) i Franjo iz Albanije (kaplar).<sup>92</sup> Vojnik Andrija Scanda, pripadnik konjaničke postrojbe pod zapovjedništvom kapetana Jurja Dranzija, izvršitelj je oporuke svojeg sunarodnjaka i ratnog sudruga Petra Samarissija,<sup>93</sup> dočim je zastavnik Vuko Klemente tu dužnost povjerio poručniku Nikoli iz Neretve te bilježniku koji sastavlja oporučni spis (Nicolò Lomazzi).<sup>94</sup> U osamdesetim godinama života oporuku je sastavio kapetan Vuko Cuca. Životom i službom godinama vezan za Zadar, taj je albanski časnik održavao učestale veze i s uglednim zadarskim plemićima i građanima. Stoga ne začuđuje da su, uz kapetana Jerolima Medina (zavičajem vjerojatno s područja Paštrovića), izvršitelji njegove posljednje volje građanin Blaž Giordani i ugledni zadarski plemić i intelektualac Ludovik Grisogono.<sup>95</sup> Naposljetku, u skupini uglednika – izvršitelja oporuka albanskih vojnika i časnika – posebno se izdvaja Giovanni Antonio Zen, generalni providur Dalmacije od 1655. do 1656. godine. Zena je, zajedno s jednim zadarskim franjevcem, za osobu najvećega povjerenja odabrala Franjica, udovica kapetana Pavla iz Ulcinja.<sup>96</sup>

Osim prethodnih navoda o imenovanju izvršitelja oporuke, a koji nam otkrivaju razgranatost veza i komunikacije albanskih oporučitelja, detaljnija raščlamba svjedoka prilikom pisanja njihovih posljednjih odredbi također nam potkrijepljuje tvrdnju o upućenosti navedene skupine albanskih useljenika na njihove sunarodnjake,

---

<sup>90</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 539, 29. XII. 1645. Guvernadur Mihovil Kruta izvršitelj je i oporuke albanskog kapetana Gege Progonija (DAZd, SZB, Zuanne Sorini, b. I, br. 20, 24. IX. 1646.).

<sup>91</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 9, 11. IX. 1656.

<sup>92</sup> DAZd, SZB, Andrea Tori, b. IV, br. 31, 22. IV. 1679.

<sup>93</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 8, 4. IX. 1656.

<sup>94</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.

<sup>95</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 85, 8. IV. 1690. Doktor prava Ludovik Grisogono među istaknutijim je predstavnicima kulturnog života u Zadru u drugoj polovici 17. stoljeća. Jedan je od utemeljitelja zadarske *Accademia cinica*, a prijateljivao je i dopisivao se s Ivanom Lučićem Luciusom, koji mu je na dar poslao neke od svojih knjiga. Usporedi: Miroslav Kurelac, *Suvremenici i suradnici Ivana Lučića, Zbornik Historijskog instituta JAZU*, sv. VI, Zagreb 1969., str. 136; Stjepan Antoljak, *Veze povjesničara Ivana Luciusa (Lučića) sa Zadrom, Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, sv. 29-30, Zadar 1983., str. 90, 95; HBL, sv. V, Zagreb 2002., str. 208 (tekst: Serđo Dokoza Nikpalj i Tatjana Radauš). Zanimljivo je da se Blaž Giordani i Ludovik Grisogono bilježe i kao izvršitelji oporuke Vukove kćeri Lucijete (DAZd, SZB, Antonio Itcovich, b. III, br. 10, 1. IX. 1695.).

<sup>96</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 44, 23. III. 1656.

ali i na širok spektar zadarskih plemića i građana. Tako su u oporuci često spominjanog guvernadura Dominika Katića kao svjedoci prigodom sastavljanja oporuke zabilježeni zadarski kapetan Marko Antun Rosa i trgovac Francesco Paneghetto (prigodom otvaranja oporuke svjedočio je ulcinjski kapetan Marko Colla);<sup>97</sup> svjedoci su oporuci guvernadura Gege Scure albanski kapetan Nikola Mizija i ugledni Zadranin doktor prava Egidije Massaroli (ujedno i jedan od izvršitelja Scurine oporuke);<sup>98</sup> već spominjani guvernadur Ivan Jerolim Ginni te kapetan Juraj Pavlović bilježe se u oporuci kapetana Nikole *Cavo da Lachi*;<sup>99</sup> u oporuci Dimitrija Bibbe Scande pri sasta-vljanju i otvaranju oporuke svjedočili su Franjo s Krfa, zadarski građanin Jerolim Pasini te ugledni zadarski plemić Jerolim Ferra,<sup>100</sup> a u oporuci spomenutoga guvernadura Ginnija u istome se svojstvu bilježe zadarski plemići Petar Nassi (guvernadur) i Nikola Calcina te kapetan Juraj Renessi.<sup>101</sup> U nizu primjera koje ovdje navodim (a odabrani su tek oni najzanimljiviji i najtipičniji) izdvajaju se – kao svjedoci oporuka albanskih vojnika – još i Mihovil iz Zažablja (vojnik u hrvatskoj konjaničkoj postrojbi i svjedok oporuci vojnika Jurja iz Ulcinja),<sup>102</sup> Ivan *Cernagora* i Antun *da Carnistat* (oporuka zastavnika Vuka Klementea),<sup>103</sup> zadarski građani Antun Ostojić, Mihovil Kustera i Ivan Grego iz Sutomišćice na otoku Ugljanu (svjedoci oporuke kapetana Pavla Kuča)<sup>104</sup> te zadarski plemić Ludovik Ferra, potpisan na kraju oporučnog spisa Lucijete, kćeri pokojnoga albanskog kapetana Vuka Cuce.<sup>105</sup>

Prijatelji i poznanici albanskih vojnika nerijetko su obdareni dijelom pokretne imovine te skupine oporučitelja. Ti nam podatci, kao i prethodno spomenuti, još jednom pokazuju raznovrsnost i razgranatost komunikacije albanskih useljenika u Zadru, ali i neizravno posvjedočuju o njihovim imovnim mogućnostima i kulturi svakodnevlja. U oporuci Leke Cripssa iz Ulcinja obdaruje se nekoliko njegovih sunarodnjaka – Petar iz Skadra (15 dukata), Petrova supruga Mara (20 dukata), vojnik Mateša (arkebuza) i pripadnik "naoružane lađe" Marin Tolla (arkebuza).<sup>106</sup> Niz je oso-

---

<sup>97</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, fasc. 11, 12. VIII. 1639.

<sup>98</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 24, 8. XII. 1648. Egidije Massaroli postigao je doktorat obaju prava u Padovi 1624. godine (Michele Pietro Ghezzi, I Dalmati all'Università di Padova dagli atti dei gradi accademici 1601–1800, *Atti e Memorie della Società Dalmata di Storia Patria*, sv. XXI, Venezia 1992., str. 37).

<sup>99</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 55, 16. VI. 1662.

<sup>100</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 9, 11. IX. 1656.

<sup>101</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 20, 27. XI. 1672.

<sup>102</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. I, br. 67, 4. XI. 1678.

<sup>103</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.

<sup>104</sup> DAZd, SZB, Zuanne Emanuelli, b. II, br. 17, 1. IX. 1702.

<sup>105</sup> DAZd, SZB, Antonio Itcovich, b. III, br. 10, 1. IX. 1695. Ludovik Ferra posljednji je muški potomak ugledne i drevne zadarske plemićke obitelji. Godine 1705. imenovan je zapovjednikom satnije hrvatskih konjanika. Imao je kćer Antoniju, koja se 1700. udala za Lovru Fondra – spajanjem njihovih grbova i imena utemeljena je nova obitelj Fondra-Ferra (HBL, sv. IV, Zagreb 1998., str. 180–181, tekst: Pejo Čošković).

<sup>106</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596.

ba (ponajprije vojnika) koje bilježi i obdaruje (uglavnom odjevnim predmetima) Juraj Ulcinjanin, vojnik u hrvatskoj konjaničkoj postrojbi kapetana Grgura Detrico,<sup>107</sup> dočim se manjim novčanim svotama darivaju prijatelji i poznanici Albanca Nikole Coce.<sup>108</sup>

Albanski vojnici i časnici, iseljeni sa svojega matičnog područja i nastanjeni u Zadru, u svojoj su novoj sredini obitavanja održavali učestale veze sa svojim sunarodnjacima, ali i sa zadarskim žiteljima te s useljenicima iz drugih područja duž istočnojadranske obale i unutrašnjosti. Kako u isto vrijeme u Zadar dolazi i nemali broj vojnika s područja Crne Gore (od kojih su neki također albanske etničke pripadnosti), razložno je da su te dvije skupine useljenika (Albanci iz današnje Albanije i Crne Gore te Crnogorci) nerijetko bile međusobno učestalo upućene. Nekoliko konkretnih primjera svjedoči o toj činjenici. Iz 1631. godine potječe oporuka zadarskoga stanovnika kapetana Nikole Popovića *da Monte Negro*. U Popovićevoj je oporuci jedan od glavnih protagonista Albanac Petar Ginni, također mletački kapetan, ujedno i jedan od izvršitelja oporuke. Ginni je, razvidno je iz oporuke, i proteklih godina bio osoba velika Popovićeve povjerenja – kod njega se nalaze spisi iz kojih razabiremo oporučiteljevo novčano poslovanje s kapetanom Nikolom Jurom (*Giuro*). Riječ je o 160 dukata koje Popović potražuje od Jure, a koji se potom – zalaganjem izvršitelja oporuke – trebaju predati kotorskom samostanu sv. Pavla. Petar Ginni nadaren je i s nekoliko Popovićevih oporučnih legata – ostavlja mu srebreni *agnus Dei*, *un anello d'oro il più bello che habbia* te neke predmete iz svoje pokretne imovine (posteljina). U oporuci se izrijeком bilježi i Petrova sestra Marija te joj se oporučiteljevom željom daruje jedan zlatni prsten.<sup>109</sup> O povezanosti albanskih i crnogorskih vojničkih obitelji posvjedočuje nam i oporuka Marijete, kćeri kavalijera Tome Peliše (*Pelissa*) te udovice guvernadura Šimuna Petkovića iz Budve. Iz Marijetinih oporučnih navoda saznajemo da je imala sestru Lucijetu (u trenutku pisanja oporuke već pokojnu), udanu za kapetana iz albanske obitelji Summa. Spominjući, nadalje, mletačke časnike s crnogorskog uzmorskog područja (kapetan Stjepan

<sup>107</sup> Lascia per raggion di legato al Signor Alfier Anzolo Samarissi della Compagnia Detrico un ferariol di panno, berettino, et una onganìa di panno beretin del testatore. Lascia un paro di linzuoli con suoi spiroini al Caporal Paolo Corazza della stessa Compagnia. Lascia per raggion di legato al seruitor del Caporal Zorzi della detta Compagnia una spada, et un capello berettino del testatore. Lascia per raggion di legato al Alfier Nicolò Pigliusich della Compagnia Detrico un paro di calcette nere di lana, un paro bragoni di pele, et un paro di scarpe del testatore (DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678.).

<sup>108</sup> Lasso miei Procuratori l'Alfier Vuco Gliubotina sopra tutta la mia pouertà, e sopra li danari che lui hà sua ordinazione essequisca, et che alcuno non li possi contrare. Lasso al mio Procurator un soldo d'argento. Lasso all'Alfier Andrea Busatti, à Pruz Meredit lire cinque per cadauno, et al Tenente Marco Busatti lire cinque perche preghino Dio per l'anima mia (DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 91, 6. VII. 1691.). Spomenuti Vuko Ljubotina vjerojatno je odvjetak vojničke obitelji (zavičajem vjerojatno iz Crne Gore), koja se u mletačkoj službi istaknula u drugoj polovici 17. stoljeća i početkom 18. stoljeća. Podrobnije vidi: Miroslav Granić, Dalmatinske obitelji u "Libro aureo dei veri titolati" mletačkog Magistrata nad feudima, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, god. 30, sv. 30, Razdio povijesnih znanosti, sv. 17 (1990./91.), Zadar 1992., str. 193.

<sup>109</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 280, 12. VI. 1631. Usporedi i: Čoralić, Albanska obitelj Ginni, str. 279.



Bečić, kapetan Dominik Petković, guvernadur Jakov Paskvali), Marijeta izrijekom, među obdarenicima, navodi i pukovnika Contina Momolija te mu daruje jedan zlatni prsten.<sup>110</sup>

Oporučni spisi albanskih vojnika i časnika pružaju, kako je razvidno iz prethodnih redaka, mnoštvo podataka o njihovu životnom svakodnevlju, o obiteljskim i rodbinskim odnosima, prijateljskim vezama i poznanstvima, druženjima i oblicima komunikacije s domicilnim, zadarskim, žiteljstvom, ali i s useljenicima s različitih dijelova istočnojadranske obale. U njihovim se oporukama susreću, kao osobe najbližega povjerenja i odanosti, kao svjedoci i potpisnici te kao obdarenici dijelom njihove imovine, zadarski plemići i građani, albanski, hrvatski i crnogorski vojnici i časnici, useljenici iz Grčke, pripadnici svakovrsnih vojnih postrojbi koje su tada djelovale u najsnažnijem mletačkom uporištu u tom dijelu Jadrana. Brojni konkretni podatci, od kojih su za ovu prigodu izdvojeni tek neki primjeri, svjedoče i o njihovoj punoj uklopljenosti i integriranosti u zadarsko društveno i gospodarsko svakodnevlje, demantirajući time uvriježenu i ovdje ničim zasnovanu pretpostavku o vojnicima kao posebnoj i od civilnog društva odvojenoj skupini. Jednako tako, prethodno izrečeni primjeri potvrđuju nam kako je prostor istočnoga Jadrana područje izrazito žive komunikacije i razmjene ljudi, bez obzira na to je li riječ o mirnodopskim prilikama ili su okolnosti bile ratne, a samim time i nepovoljne i otežavajuće.

## **Duboko odani Crkvi i vjeri – povezanost sa zadarskim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama**

Podatci o vjerskom životu i svakodnevlju albanskih vojnika i časnika u Zadru iznimno su brojan i važan dio njihovih oporučnih spisa te su još jedno vrijedno posvjedočenje o uključenosti te skupine useljenika u novo društveno ozračje. Albanski su vojnici gotovo bez iznimke pripadali katoličkim vjernicima, a kao odvjetci (u nemalom broju primjera) uglednih albanskih obitelji oni su – bez obzira na mjesto svojeg obitavanja – tradicijom i odgojem bili snažno povezani s Crkvom i njezinim ustanovama. Ujedno, s obzirom na narav svoga zanimanja, Albanci su posebno učestalo održavali veze s onim zadarskim crkvenim ustanovama koje su – više od drugih – kroz povijest bile posebno intenzivno povezane s vojničkim dijelom zadarskoga žiteljstva. O tome nam, vrlo konkretno, svjedoče podatci o određivanju mjesta pokopa albanskih vojnika. Najčešće su to grobnice u crkvama zadarskih franjevac (sv. Frane) i dominikanaca (sv. Dominik), redova koje su vojnici (bez obzira na njihovu etničku pripadnost) posebno štovali,<sup>111</sup> a zapaženo je (od kraja

---

<sup>110</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 161, 10. IX. 1626.

<sup>111</sup> Capitan Luca Armani: ... che il sua cadavere sia sepolito nella chiesa di San Francesco nella sepultura della Confraternita della Madonna del Carmene (DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 54, 6. IV. 1623.); Michael Lindi Albanese: Cadavere sia sepolto nella chiesa di San Francesco in questa Città nella sepultura della Confraternita della Madonna del Carmene (SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 302, 14.

17. stoljeća) i nešto učestalije pokapanje u crkvi sv. Šimuna, u grobnicama koje su pripadale hrvatsko-albanskoj vojničkoj bratovštini sv. Jeronima.<sup>112</sup> Uz prethodno spomenute, grobnice albanskih vojnika (ili članova njihovih obitelji) nalazile su se i u nekim drugim, mahom poznatijim i uglednijim zadarskim crkvama. Primjerice, konjanički kapetan Nikola Sucoli, kapetan Vuko Cuca te Vukova kći Lucijeta za mjesto svojega ukopa odabiru obiteljske grobnice u crkvi zadarskih benediktinki sv. Nikole.<sup>113</sup>

Posebno vrijedan dio oporučnih odredbi koje se odnose na povezanost albanskih vojnika i časnika sa zadarskim crkvenim ustanovama čine navodi kojima se tamošnjim crkvama i bratovštinama ostavlja dio oporučiteljeve imovine. Dio tih legata upućen je u svrhu podmirivanja troškova pokopa oporučitelja (za grobnicu, habit, pratnju bratovština u posljednjem ispraćaju i sl.), za služenje misa zadušnica, ali i za nabavu liturgijskog pribora za obdarivane crkve ili bratimske udruge. Podrobnija raščlamba tih navoda pokazuje nam da su – uz prevagu spomenutih crkava sv. Frane, sv. Dominika i sv. Šimuna i ondje prisutnih bratovština – oporukama albanskih vojnika obdarivane i brojne druge crkvene ustanove glavnoga grada Dalmacije. Tako primjerice guvernadur Gega Scura obdaruje crkvu Gospe od Kaštela (Gospe od Zdravlja – *Madonna del Castello*)<sup>114</sup> iznosom od pet dukata, a jednaku svotu

---

VIII. 1633.); Guvernadur Ghegha Scura: ... che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa delli Reuerendi Padri di San Francesco nella propria sepoltura (SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 24, 8. XII. 1648.); Pietro Progina tenente collonello della milizia d'oltramari: Disse nascendo la sua morte uoglio sia sepolto il mio cadauere nella Chiesa delli Reuerendi padri di San Francesco di questa Città inanti l'altare di San Antonio (SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.); Capitan Nicolò Cavo de Lachi: ... hà ordenato che il suo cadauere sii sepolto nella Chiesa delli Molto Reuerendi Padri di San Domenico nella sepoltura della Confraterna della Beata Vergine del Rosario (SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 55, 16. VI. 1662.); Capitano Paolo Cucci: ... sepolire nella Chiesa de Reuerendi padri di San Domenico (SZB, Zuanne Emanuelli, b. II, br. 17, 1. IX. 1702.).

<sup>112</sup> Alfier Vuco Clemente: .. che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa di San Simon nelle sepolture della Natione (DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.); Capitan Pietro Gicca d'Albania: ... sepolire nelle forme militari in Chiesa di San Simon (SZB, Pietro Paolo Coltelli, b. XXIV, br. 26, 9. XI. 1793.). Podrobnije o hrvatskoj i albanskoj vojničkoj bratovštini sv. Jeronima (osnovanoj 1675. godine) usporedi: Čoralić – Balić Nižić, *Iz hrvatske vojne povijesti*, str. 71–130.

<sup>113</sup> DAZd, SZB, Andrea Tori, b. IV, br. 31, 22. IV. 1679.; SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 85, 8. IV. 1690.; SZB, Antonio Itcovich, b. III, br. 10, 1. IX. 1695. Podrobnije o zadarskom samostanu i crkvi sv. Nikole usporedi: usp. Carlo Federico Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, Zara 1877., str. 401–403; Ivan Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, sv. II, Split 1964., str. 85–90; Nada Klaić – Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, *Prošlost Zadra II*, Zadar 1976., str. 260, 288; PZ III, str. 542, 548.

<sup>114</sup> Crkva Gospe od Kaštela (prema bivšem Kaštelu), poznatija pod imenom Gospa od Zdravlja, sagrađena je u srednjem vijeku (rotunda), a 1703. godine proširena je pravokutnim dijelom. Zvonik je podignut 1705. godine. Uz crkvu je do Drugog svjetskog rata bio samostan kapucina (utemeljen 1737. godine). U crkvi je pokopan zadarski nadbiskup Vicko Zmajević, za čijeg je djelovanja crkva obdarena s oltarima posvećenima sv. Franji Asiškom i sv. Filipu Neriju. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 372–378; Petar Kaer, *Il Santuario della Madonna del Castello in Zara*, Split 1904.; Sabalich, *Guida archeologica di Zara*, str. 83–84; Carlo Cecchelli, *Zara (Catalogo delle cose d'arte e di antichità d'Italia)*, Roma 1932., str. 159; PZ III, str. 139, 156, 548.

namjenjuje i oltarima bratovština Gospe od Karmena (u crkvi sv. Frane)<sup>115</sup> i Gospe od Krunice (Gospe od Ružarija u crkvi sv. Dominika).<sup>116</sup> Zadarskim franjevcima (u čijoj se crkvi nalazi i Scurina vlastita grobnica) ostavlja dodatnih pet dukata, a jednako toliko daruje i zadarskim benediktinkama Sv. Nikole *acciò preghino il Signor Iddio per l'anima di lui testatore*.<sup>117</sup> Obilježavanja spomen-dana na pokojne pretke u zadarskim crkvama podrobno navodi Katarina, udovica guvernadura Dominika iz Ulcinja. Ostavljajući svu svoju imovinu nećaku Ivanu Krekiću, oporučiteljica ga obvezuje da u crkvi Gospe od Kaštela i u zadarskoj katedrali redovito plaća *anniuersario* u spomen na pokojnicu, njezina oca Ivana te preminulog supruga Dominika.<sup>118</sup> Po tri cekina daruje crkvama sv. Anastazije, sv. Šimuna, sv. Frane i sv. Ivana (crkva zadarskih franjevac trećoredaca)<sup>119</sup> Albanac Nikola Coca, a uz obvezu služenja *tante messe per l'anima mia*.<sup>120</sup> Dvadeset misa *in suffraggio dell'anima mia* oporučno naručuje u crkvi Gospe od Kaštela časnik Petar Progina. Odabirući kao mjesto svojeg pokopa grobnicu ispred oltara sv. Antuna u franjevačkoj crkvi, Progina u istoj crkvi određuje služenje čak 200 misa za spas svoje duše, a uz *elemosina* od dvije lire po svakoj misi.<sup>121</sup> Vodeće su zadarske bratovštine i njihovi oltari zabilježeni i u legatima Ulcinjanina Jurja, vojnika u postrojbi hrvatskih konjanika pod zapovjedništvom Grgura Detrica, a svakoj se od njih namjenjuje po jedan *ongaro*.<sup>122</sup> Obdaruju se i crkvene ustanove izvan grada Zadra. Takav je primjer zabilježen u oporuci Ulcinjanina Leke Cripssa koji, uz zadarske franjevce, spominje i s dva dukata obdaruje crkvu sv. Venerande u Hvaru, namijenjenu za bogoslužje pravoslavnih vojnika (grčkih stratiota).<sup>123</sup>

<sup>115</sup> Bratovština Gospe od Karmena (*Madonna del Carmine*), osnovana je 1615. godine, a pravila su joj potvrđena 1674. godine. Ukinuta je 1808. godine, ali se pobožnost i dalje održala. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 490-491; Vladislav Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, u: *Zadar – zbornik*, Zagreb 1964., str. 467.

<sup>116</sup> Bratovština Gospe od Krunice (*Madonna del Rosario*) utemeljena je po dospijeću dominikanskih redovnika u Zadar (sredina 13. stoljeća). Pravilnik udruge potvrdile su 1604. crkvene, a 1621. godine državne vlasti. Sjedište joj se nalazilo u crkvi sv. Dominika, a osnovna joj je zadaća bila – kao i drugim udrugama istoga naziva – štovanje i širenje kulta sv. Krunice. Nakon ukinuća crkve sv. Dominika 1807. godine, bratovština je preseljena u crkvu sv. Šimuna. Podrobnije vidi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 489; Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 463.

<sup>117</sup> Zadarski franjevci ujedno su, nakon smrti njegove supruge Lucijete, glavni nasljednici Scurine imovine (u koju se, osim novaca, ubraja i dio kuće u četvrti sv. Dimitrija), a uz obvezu slavljenja zadužnica u spomen na oporučitelja (DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 24, 8. XII. 1648.).

<sup>118</sup> DAZd, SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 50, 28. I. 1662.

<sup>119</sup> Samostan zadarskih franjevaca trećoredaca bio je ustrojen uz staru crkvicu sv. Ivana Krstitelja *in maceris*. Usporedi podrobnije: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 407-412; PZ III, str. 134, 290.

<sup>120</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 91, 6. VII. 1691.

<sup>121</sup> DAZd, SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.

<sup>122</sup> ... lasciar all'Altar di San Gierolimo in San Simeone un ongaro, all'Altar della Beata Vergine del Rosario in San Domenico un ongaro, alla Beata Vergine del Castello un ongaro, alla Beata Vergine del Carmeni nella Chiesa di San Francesco un ongaro, a San Antonio in San Francesco un ongaro, alla Fabrica di questa Metropolitana un ongaro ... (DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678.).

<sup>123</sup> DAZd, SZB, Francesco Primizio, b. VI, br. 52, 13. IX. 1596. Crkva sv. Venerande u Hvaru služila je (od

U oporukama zadarskih građana, te tako i albanskih vojnika, uobičajene su i izrečene kroz bilježnikov upit (... recordato delli quattro luochi pii ordinarii di questa Città) darovnice za četiri nabožna i posebno štovana zadarska "sveta mjesta". Riječ je o darovnicama za oltar Presvetoga Sakramenta u zadarskoj stolnici (Altar del Santissimo Sacramento del Domo di Zara), za pregradnju crkve sv. Šimuna (fabricha Glorioso Corpo di San Simeone), za lazaret kužnih bolesnika (Lazzaretto delli pestiferi) i za zadarsku javnu zalagaonicu (Monte di Pietà). Njima se, sukladno imovnim mogućnostima oporučitelja, ostavljaju manje novčane svote.<sup>124</sup>

Duhovne osobe s područja Zadarske nadbiskupije – svećenici i redovnici – također su bili sastavni dio vjerskoga svakodnevlja albanskih vojnika nastanjenih u Zadru. Iako je ta skupina useljenika, već i zbog specifičnosti svojega zanimanja, imala u svojim postrojbama kapelane koji su se prilikom obavljanja službe Božje služili albanskim jezikom (*Prete Primo condam Giovanni Chimizza da Macedonia, capellan delle barche armate degli Albanesi* i *Padre Alessandro da Croia capellano delle Militie Albanesi* – spomenuti u prvome dijelu ovoga rada), njihova puna integriranost u vjersku i društvenu svakodnevnicu Zadra odvijala se posredstvom domaćih crkvenih ustanova i duhovnih osoba. Stoga je, uzvši u obzir prethodno razmotrene oblike povezanosti albanskih vojnika i časnika s brojnim zadarskim crkvama, samostanima i bratovštinama, očekivana i vrelima dobro potkrijepljena i njihova veza s tamošnjim svećenicima i redovnicima. U oporukama albanskih oporučitelja oni su zabilježeni kao izvršitelji njihove posljednje volje, kao svjedoci prilikom pisanja oporučnog dokumenta ili prilikom njezina službenog otvaranja, ali i kao obdarenici dijelom oporučiteljeve imovine. Tako je u oporuci Franjice, udovice kapetana Pavla iz Ulcinja – uz generalnog providura Giovannija Antonija Zena, izvršitelj njezinih posljednjih odredbi franjevački redovnik Toma Koščić (*Coschich*), obdaren legatom iste oporučiteljice s nekoliko predmeta iz njezine pokretne imovine. Nadalje, Franjica bilježi i svojeg *padre spirituale* – don Jurja iz Ugljana, te mu daruje jednu košulju, dočim don Luki Azaliniju (djelatnom u crkvi sv. Šimuna u Zadru)<sup>125</sup> poklanja dvije

1561. godine) za boravak kaluđera koji se brinuo za vojnike–stratiote pravoslavne vjere (Grci u mletačkoj vojnoj službi). Godine 1807. Francuzi su je prenamijenili u tvrđavicu *Batterie de droite* (u: Andrija Vojko Mardešić, Crkva na Hvaru, u: *Otok Hvar* (uredio Miro A. Mihovilović, Zagreb 1995., str. 102).

<sup>124</sup> Governador Ghegha Scura: Item lascia per raggion di legato alli quattro luochi pii, cioè al Santissimo Sacramento del Domo di questa Città ducati cinque, al Glorioso Corpo di San Simeone Giusto ducati cinque, al Sacro Monte di Pietà, et al Lazaretto delli poueri pestiferi ducati uno per cadauno (DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 24, 8. XII. 1648.); Capitano Ghegha Progoni: Item lascia al Santissimo del Domo lira una, nec non all'Arca del Glorioso Corpo di San Simeone, al Sacro Monte di Pietà, et al Lazaretto di pestiferi lira una per cadauno di detti luochi (SZN, Zuanne Sorini, b. I, br. 20, 24. IX. 1646.); Dimitri Bibba Scanda tenente: Item hà lasciato per raggion di legato al Santissimo Sacramento del Domo di questa Città, et alla fabrica del Glorioso Corpo di San Simeon Giusto lire una per cadauno di essi due luochi, e il Lazaretto et al Sacro Monte di Pietà soldi 12 per cadauno per una uolta tanto per l'anima mia (SZB, Francesco Sorini, b. II, br. 9, 11. IX. 1656.).

<sup>125</sup> Luka Azzalin (Azzalini) spominje se kao župnički pomoćnik u crkvi sv. Šimuna u Zadru od 1639. do 1658. godine. Umro je 1659. godine. Usporedi: R. Jelić, *Popis imena*, str. 3.

nove košulje *da huomo*.<sup>126</sup> U svojstvu jedinog izvršitelja oporuke zabilježen je – u oporuci ulcinjskog vojnika Jurja – zadarski svećenik Luka Vlatković, *curato di questa Metropolitana*.<sup>127</sup> Vlatković je i jedan od svjedoka pri potpisivanju tog oporučnog spisa, a daruje mu se sav Pavlov novčani imetak (za služenje zadušnica u katedralnoj crkvi i u crkvi sv. Šimuna). Luka je, kao jedini izvršitelj Pavlovih odredbi, dužan nakon njegove smrti prodati svu njegovu vojnu opremu, oružje i konja te prihode utrošiti za pogreb i mise zadušnice u spomen na pokojnog oporučitelja.<sup>128</sup>

Jedan od posebno zapaženih svećenika albanskoga podrijetla u Zadru u 18. stoljeću bio je Ivan Campsi. Rođenjem Skadranin i odvjetak ugledne obitelji, također (poput svojih brojnih sunarodnjaka) izbjeglica pred osmanlijskim vrhovništvom, Campsi je – zahvaljujući uglednom zadarskom nadbiskupu Vicku Zmajeviću – najviše teološko obrazovanje stekao na Ilirskom kolegiju u Loretu. Zadarski kanonik od 1730. godine, Campsi je bio vrlo štovan među zadarskim pukom, a 1739. godine bio je imenovan i skadarskim biskupom (tu je čast odbio, kako se navodi – iz skromnosti). Tijekom više desetljeća provedenih u Zadru Campsi je bio jedna od osoba golemog povjerenja nadbiskupa Zmajevića te je – uz zadarskoga građanina Tomasa de Franceschija – bio i izvršitelj nadbiskupove oporuke. U Zadru je proveo više od četrdeset godina svećeničkog djelovanja te je ondje i umro u veljači 1775. godine.<sup>129</sup> U doba njegova službovanja u Zadar dolaze brojne albanske izbjeglice (utemeljitelji današnjega naselja Arbanasi), a u nemalom su broju ondje prisutni i albanski vojnici i časnici u mletačkoj vojnoj službi. Jedan od njih je i pukovnik Petar Progina, u ovom prilogu često spominjani zapovjednik albanskih postrojbi. U Progininoj oporuci, napisanoj 1741. godine, kanonik Campsi imenovan je – uz pukovnika Stjepana Bečića i Kristofora Mattiazzija – trećim izvršiteljem pukovnikovih oporučnih legata.<sup>130</sup>

U još se nekoliko oporučnih spisa albanskih vojnika u Zadru bilježe – isključivo kao svjedoci – duhovne osobe djelatne u glavnom dalmatinskom gradu. Prilikom službenog otvaranja oporuke vojnika Mihovila Lindija kao svjedoci su navedeni p. Aleksandar iz Kruje, kapelan albanskih vojnih postrojbi privremeno stacioniranih u Zadru, te zadarski svećenik Dominik Kosović,<sup>131</sup> dočim je svjedok pisanja oporuke Nikole Coca bio zadarski svećenik Mihovil Marković.<sup>132</sup>

<sup>126</sup> DAZd, SZB, Ambrogio Lomazzi, b. I, br. 44, 23. III. 1656.

<sup>127</sup> Luka Vlatković spominje se kao župnički pomoćnik u crkvi sv. Šimuna 1670. godine. Župnik je sv. Stošije od 1674., a kanonik zadarskog kaptola od 1685. godine. Usporedi: R. Jelić, *Popis imena*, str. 29.

<sup>128</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 67, 4. XI. 1678.

<sup>129</sup> Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 221; Kruno Krstić, *Doseljenje Arbanasa u Zadar*, Zadar 1988., str. 43, 45; Lovorka Čoralić – Ivana Prijatelj Pavičić, *Zadarska nadbiskupska palača u vrijeme nadbiskupa Vitorija Priulija (1688.–1712.) i Vicka Zmajevića (1713.–1745.)*, *Grada i prilozi za povijest Dalmacije*, sv. 16, Split 2000., str. 223, 225, 236; Čoralić, *Zadarski kanonik*, str. 291–303.

<sup>130</sup> DAZd, SZB, Tomaso de Franceschi, b. VII, br. 94, 9. IV. 1741.

<sup>131</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, fasc. 8, br. 302, 14. VIII. 1633. Usporedi i: R. Jelić, *Popis imena*, str. 8, 15.

<sup>132</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 91, 6. VII. 1691.

U prethodnom razmatranju opisane su veze dijela albanskih iseljenika – vojnika – sa zadarskim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. Razmotreni su oporučni navodi tek dijela pripadnika te skupine Albanaca. U završnom dijelu ovog poglavlja radi posebno snažne potvrde prethodno iskazanih podataka o integriranosti Albanaca u crkveni život Zadra, ukazat će se na oporučne navode elitnijeg i zapaženijeg dijela albanskih časnika koji se odnose na njihov vjerski život i oblike komunikacije sa zadarskom crkvom.

Na prvome mjestu potrebno je izdvojiti podatke iz oporuke jednoga od dvojice guvernadura iz ugledne i često spominjane albanske obitelji Ginni. U svojoj oporuci napisanoj 1636. godine<sup>133</sup> guvernadur albanskih vojnika Ivan Ginni određuje za mjesto svojega posljednjega počivališta crkvu sv. Frane (*nella sua sepultura*), toliko često spomenutu u brojnim drugim oporukama njegovih sunarodnjaka. Supruga Bela, izvršiteljica Ivanove oporuke, obvezna je nakon suprugove smrti uložiti 400 dukata *in uno o più fondi stabili, et sicuri* te od godišnjega prihoda redovito plaćati franjevcima dvije mise tjedno (za oporučitelja i Belu) u istoj franjevačkoj crkvi. Ako franjevci iz bilo kojega razloga ne mogu prihvatiti, odnosno odbiju, rečeni legat i obvezu služenja misa, taj dio oporučnog navoda prelazi na bratovštinu Gospe od Karmena (sa sjedištem u crkvi sv. Frane). Nadalje, u slučaju da i crkva sv. Frane, kao i bratovština Gospe od Karmena, ne prihvate rečeni legat, tada oporučitelj – pomno nastojeći osigurati uspješnu provedbu svojih oporučnih želja – određuju da obveze slavljenja misa uz odgovarajuću nadoknadu pripadaju uglednoj zadarskoj bratovštini sv. Silvestra (sa sjedištem u crkvi sv. Ivana).<sup>134</sup> Iako glavnim nasljednicima imenuje suprugu Belu te – nakon njezine smrti – nećaka, kapetana Ivana Ginnija, guvernadur izriječno određuje da će se, ako posljednji nasljednik umre bez potomstva, sav imetak prodati na dražbi te stečeni prihod uložiti u stabilan i siguran fond ili posjed. Od prihoda koji će se redovito dobivati Ivan Ginni određuje da se u crkvi sv. Frane ili – sukladno prethodno navedenim odredbama – na oltarima bratovština Gospe od Karmena ili sv. Silvestra drže zadušnice u spomen na oporučitelja. Obvezu izvršenja toga dijela oporuke Ivan Ginni povjerava aktualnom vikaru zadarske stolnice te predstojnicima bratovština Gospe od Karmena i sv. Silvestra. Ivan Ginni preminuo je u Zadru početkom 1638. godine. Njegova je oporuka otvorena 23. siječnja iste godine na zahtjev udovice Bele, koja je, kako je i danas zorno vidljivo, u crkvi sv. Frane dala podići nadgrobni natpis u čast svojega supruga.<sup>135</sup>

<sup>133</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XIII, br. 364, 15. XII. 1636.

<sup>134</sup> Bratovština sv. Silvestra ili 40-satnog klanjanja (*Coena Domini*) držala se jednom od najuglednijih zadarskih nabožnih udruga (prema predaji djeluje od 12. stoljeća). Bila je poznata po njegovanju pobožnosti kojom se nastojala otkloniti opasnost od rata, gladi i drugih nedaća. Isprva joj se sjedište nalazilo u crkvi sv. Silvestra, a nakon njezina rušenja u 15. stoljeću čini se da je i bratovština prestala djelovati. Obnovljena je 1585. godine u tek sagrađenoj crkvi sv. Ivana. Podrobnije usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 497–502; Cvitanović, *Bratovštine grada Zadra*, str. 462; Ivo Petricioli, *Dvije matrikule bratovštine sv. Silvestra u Zadru, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 16 (7), Zadar 1977., str. 145–156.

<sup>135</sup> Natpis je zabilježio i G. Sabalich u svojem djelu *Guida archeologica di Zara* (str. 112), a ovdje ga donosim prema vlastitoj transkripciji:

Opsegom i bogatstvom podataka o povezanosti albanskih časnika sa zadarskim vjerskim ustanovama i duhovnim osobama posebno su nam dragocjene dvije oporuke guvernadura Dominika Katića iz Ulcinja, nastale 1631. i 1639. godine. Dijelovi tih oporuka kazuju, možda bolje od bilo kojeg drugog izvora iz života Dominika Katića, o njegovoj dubokoj integriranosti u grad Zadar te o njegovu vjerskom životu i običajima. Podaci nam, nadalje, otkrivaju i visoko razvijenu svijest Dominika Katića glede odnosa prema gradu koji je postao njegovim stalnim (i doživotnim) mjestom boravka, kojemu se – kao njegov ravnopravni i integrirani građanin – nastoji odužiti darivanjem legata onim vjerskim ustanovama s kojima je bio najviše povezan i za koje je osjećao najveću sklonost. U prvoj oporuci Katić kao izvršitelje svoje posljednje volje imenuje predstojnike (*guardiani*) bratovština sv. Antuna Opata,<sup>136</sup> sv. Roka,<sup>137</sup> *Madonna della Piazzola*<sup>138</sup> i *Madonna della Capellizza*,<sup>139</sup> zadarskih vjerskih udruga s kojima je tijekom svojega života u Zadru bio najučestalije povezan. Određujući, već na samom početku svojih oporučnih spisa, mjesto svojega posljednjega počivališta, Katić navodi crkvu sv. An-

NEC MINVS FORTIS AC PII HAEROIS  
EPYROTICAE CLASSIS DVCTORIS  
IOANNIS GINNI MEMORIA BINV[M]  
IN HEBDOMADA SACRV[M] PRO SVA ET  
D[OMI]NAE BEL[L]AE CONIVGIS DILECTISSIMAE  
ANIMAB[U]S QUADRIGE[N]TOR[UM] DVCATOR[UM]  
CENSV INSTITVENTIS ET HOC  
PRO INFIRMIS FRATRIBVS

EADEM D[OMINA] BELLA ME[MORIAE] ST[ATUAM] P[ONENDO] C[ENSUIT].

(Ne manje snažnog i pobožnog heroja / zapovjednika epirske (tj. albanske, *op. prev.*) flote / Ivana Ginja u spomen dvaput / na tjedan svetu službu za svoju i / gospođe Bele predrage supruge / duše četiri stotine dukata / prihoda uspostavljajući i to / za bolesne fratre / ista gospođa Bela na spomen odlučila je postaviti ovu ploču). Usporedi: Čoralić, Albanska obitelj Ginni, str. 277–279.

<sup>136</sup> Zadarska bratovština sv. Antuna Opata ili gasioca požara osnovana je u 15. stoljeću te je djelovala u sklopu istoimene crkve. Godine 1615. bratovštinu je potvrdio zadarski nadbiskup Benedetto Capello, a 1624. godine zadarski knez Gabriele Zorzi. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 495–496; Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 465.

<sup>137</sup> Bratovština sv. Roka potvrđena je 1507. godine, na osnovi čega možemo pretpostaviti da je djelovala i ranije. Sjedište joj se nalazilo u istoimenoj crkvi uz koju je bila sagrađena i dvorana za sastanke. Zadaća bratovštine bila je održavanje kulta sv. Roka, zaštitnika od kužnih bolesti koje su često harale tim područjem (Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 466).

<sup>138</sup> Bratovština *Madonna della Piazzola* ili bratovština drvodjelaca (*Scuola dei marangoni*) osnovana je u 15. stoljeću. Djelovala je u sklopu crkve sv. Petar stari (*S. Pietro vecchio detta della Piazzola*), koja je svoje ime dobila prema smještaju ispred malog trga u blizini crkve sv. Antuna Opata. Bratovština je posvećena Gospi od Navještanja (*Madonna della Annunziata*), ali se, kao i crkva, u izvorima nazivala i *Madonna della Piazzola*. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, str. 380–382, 494–495; Vittaliano Brunelli, *Storia della città di Zara dei tempi più remoti sino al MDCCCXV compilata sulle fonti (I)*, Trieste 1974.<sup>2</sup>, str. 239; Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 460.

<sup>139</sup> Bratovština *Madonna della Capellizza* ili Gospa od Milosrđa osnovana je u 15. stoljeću. Prvotno se nazivala bratovštinom Blažene Djevice Marije od Dobre radosti i djelovala je u istoimenoj crkvi (*del Buon Gaudio*). Nakon 1630. godine sjedište bratovštine prelazi u crkvu sv. Šimuna (Cvitanović, Bratovštine grada Zadra, str. 465; PZ III, str. 295).

tuna Opata ili sv. Spasa. U njoj se, prema oporučnoj želji toga mletačkoga časnika, mora (novčanim sredstvima iz njegova nasljedstva) napraviti grobnica, za čiju će se izvedbu pobrinuti predstavnici spomenute bratovštine sv. Antuna Opata. Ukraši na grobnici (*colonelle e pianche*) moraju biti napravljeni po uzoru na one u crkvi sv. Frane. Slijedi, za većinu oporuka načinjenih u onodobnom Zadru, uobičajen legat namijenjen darivanju četiri tradicionalna pobožna mjesta grada Zadra: lazaretu kužnih bolesnika, crkvi sv. Šimuna, bratovštini Presvetoga Sakramenta i zalagaonici (*Monte di Pietà*). Spomenutoj bratovštini Sv. Antuna Opata ostavlja trideset dukata koje godišnje dobiva od najma kuće u četvrti sv. Silvestra od nasljednika pokojnoga zadarskog brijača Ivana Asola. Bratovština je, zauzvrat, obvezna držati jednu misu godišnje na oltaru istoga sveca u istoimenoj crkvi. Osim toga, bratovština mora nakon njegove smrti u jedan kamen u crkvi urezati zabilješku o tom legatu, a troškovi za to podmirit će se iz njegova nasljedstva. Kamen će se postaviti u zid crkve sjeverno od oltara, a na grob se također mora urezati neki znak koji će podsjećati na oporučitelja. Nakon smrti njegove supruge Marije bratovština Sv. Antuna Opata dužna je iznajmiti Dominikovu kuću u četvrti sv. Spasa te dio prihoda od najma predati bratovštini *Madonna della Piazzola*. Ostatak najma upotrijebit će se za naknadu jednom kapelanu koji će nakon njegove i Marijine smrti držati mise zadušnice u određene dane u tjednu u crkvi sv. Antuna Opata u Dobropoljani. Navedena crkva ne postoji u vrijeme pisanja oporuke te se izričito navodi da se ona tek mora sagraditi u blizini Katićeve kuće.<sup>140</sup> Kapelana koji će izvršavati rečene dužnosti odabrat će i – ako to zbog njegova mogućeg nemara bude potrebno – smjenjivati sama bratovština sv. Antuna Opata. Istoj bratovštini Dominik namjenjuje i šest dukata godišnjeg najma koji plaća obučar Petar iz Moreje za uporabu jedne Dominikove kuće u četvrti sv. Ivana Trećoredca. Ako međutim Petar iz Moreje, od kojeg je Dominik kupio kuću, otkupi navedenu kuću za istovjetnu cijenu utanačenu prilikom prodaje (100 dukata), tada se tih 100 dukata mora uložiti u nekretnine. Dominik Katić, kao što možemo primijetiti, povjerava bratovštini sv. Antuna Opata, osim brige za njegov pokop, i izvršenje nekih njegovih najvažnijih legata koji se odnose na vjerske ustanove grada Zadra. Za slučaj, međutim, da iz bilo kojeg razloga bratovština sv. Antuna Opata ne bude u mogućnosti ispuniti oporučiteljeve naloge, izvršenje se u potpunosti povjerava bratovštini *Madonna della Piazzola*, na koju u tom slučaju prelaze i svi legati namijenjeni bratovštini sv. Antuna Opata. Uz iste uvjete navedena bratovština obvezna je dio legata predati zadarskoj bratovštini posvećenoj sv. Roku. Spominjući, nadalje, druge zadarske bratovštine, Katić obdaruje bratovštinu Gospe od Krunice svotom od pedeset dukata. Bratimi Gospe od Krunice zauzvrat su obvezni u rečenoj crkvi, ispred vlastitoga oltara, *in perpetuo* održavati dvije mise u spomen na pokoj-

---

<sup>140</sup> U djelu *Zara cristiana* (sv. II, Zara 1878., str. 121) istraživač crkvene povijesti zadarskog područja Carlo Federico Bianchi spominje crkvu sv. Antuna Opata u Dobropoljani koja se nalazila pokraj poznatije crkve sv. Tome, ali ne navodi podatke o njezinu osnivaču. Bianchi navodi da je crkva sv. Antuna Opata imala samo jedan oltar te da je bila opskrbljena opremom posuđenom iz istoimene crkve u Zadru.



nog darovatelja i njegove bližnje. Ako međutim bratovština Gospe od Krunice iz bilo kojega razloga ne bude u mogućnosti slaviti mise, legat i obveze u cijelosti prelaze na bratovštinu sv. Karla Boromejskog.<sup>141</sup>

Nekoliko se Katićevih ostavština odnosi i na duhovne osobe, rodbinski blisko povezane s oporučiteljem. Tako Andriji Kruta, kanoniku na području Mletačke Albanije (mjesto njegova službovanja u izvoru je nečitko, vjerojatno je riječ o području uz rijeku Bojanu), kao i njegovu bratu Antunu, sinovima Dominikova rođaka Andrije, poklanja ukupno deset dukata. Rođaku Franji Kruta, duhovniku na području Budve (generalni vikar) ostavlja jedan zlatni prsten pečatnjak.<sup>142</sup> Na kraju, u završnom dijelu oporuke, Dominik zahtijeva da se cjelokupna njegova preostala pokretna imovina koja nije obuhvaćena prethodno navedenim legatima, kao i sva imovina koja preostane nakon Marijine smrti, uloži u sigurne nekretnine te se ta dobra ni na koji način i ni od koga ne smiju otuđivati i prodavati. Prihode koji budu pristizali iz tako uložениh nekretnina dijele ravnopravno bratovštine *Madonna della Piazzola*, *Madonna della Capelizza* i sv. Antuna Opata. Za spas njegove i Marijine duše, kao i duša njegovih pokojnih roditelja i braće (čija imena izrijekom ne navodi), te će bratovštine održati jednu pjevanu misu godišnje u crkvi sv. Antuna Opata. Tim navodom ujedno i završavaju brojne i opsežne odredbe iz Katićeve oporuke koje se odnose na crkvene ustanove grada Zadra, ali i na obdarivanje duhovnih osoba, mahom s njegova zavičajnog područja.<sup>143</sup>

Znatno je manje podataka, važnih za ovo poglavlje, sadržano u oporučnom spisu kapetana Šimuna Krute. Mjesto njegova posljednjega počivališta bit će, prema Šimunovoj želji, grobnica *delli Reuerendi Padri di San Francesco*. Izrijekom se nalaže da njegovo tijelo bude odjeveno u habit franjevacu te da u posljednjem ispraćaju sudjeluju predstavnici svih crkvenih redova i bratovština u gradu Zadru. Nadalje, jedini izvršitelj Krutine posljednje volje (ujedno i jedan od svjedoka pisanja oporuke) ninski je nadžupnik i (kasnije) kanonik zadarskog kaptola Matija Uticense,<sup>144</sup> *allo quale hà dato omnimoda auttorita di far essequire quanto nel presente testamento per esso testatore sarà disposto et ordenato*.<sup>145</sup>

<sup>141</sup> Poblize vrijeme utemeljenja bratovštine sv. Karla Boromejskog nije poznato. Nazivala se i bratovštinom kršćanskog nauka, jer je imala zadaću podučavati mušku mladež načelima vjeronauka. Oltar joj se nalazio u zadarskoj katedrali, a sastanke je održavala u crkvi sv. Donata. Usporedi: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 503; Cvitanović, *Bratovštine grada Zadra*, str. 467.

<sup>142</sup> Franjo Kruta, isprva svećenik u Baru, bio je 1634. imenovan generalnim vikarom Budve, a 10. IX. 1640. postao je biskup Skadra (do 1646.). Godine 1641. imenovan je apostolskim povjerenikom za biskupije Drivast i Svač. Umro je 1646. godine i pokopan je u budvanskoj stolnoj crkvi. Usporedi: Daniele Farlati – Jacopo Coleti, *Illyricum sacrum*, sv. VII, Venetiis 1817., str. 327; Jovan Radonić, *Rimska kurija i južnoslavenske zemlje od XVI do XIX veka*, Posebna izdanja SANU, sv. CLV, Beograd 1950.

<sup>143</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 267, 31. III. 1631.; SZB, Isto, b. XIII, fasc. 11, 12. VIII. 1639. Podrobnije vidi i: Čoralić, *Zadarski kapetan XVII. stoljeća*, str. 218–220.

<sup>144</sup> Osnovne podatke o Matiji Uticense vidi u: Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 214; sv. II, str. 239.

<sup>145</sup> DAZd, SZB, Zuanne Braicich, b. XII, br. 135, 9. I. 1626.

S kraja XVII. stoljeća potječu tri oporuke članova obitelji Cuca (oporuke bračnog para Vuka Cuce i njegove supruge Elizabete te oporuka njihove kćeri Lucijete). Iako se opsegom ne mogu mjeriti s brojnošću podataka koje bilježimo primjerice u Ginni-jevoj ili Katićevoj oporuci, one su nam upravo zbog činjenice da ovdje raspoložemo oporukama jednog albanskog časnika i njegove obitelji, zanimljiv primjer "obiteljskog" uklapanja u zadarski vjerski život. Kronološkim slijedom prva je oporuka Elizabete, supruge kapetana Vuka Cuce, napisana 1683. godine. U nizu odredbi koje se odnose na vjerske ustanove grada Zadra, Elizabeta na prvome mjestu spominje četiri zadarska nabožna mjesta te ih daruje s po jednim (oltar Presvetog Sakramenta u katedralnoj crkvi i relikvije sv. Šimuna), odnosno s po pola dukata (lazaret kužnih bolesnika i javna zalagaonica). Određuje, nadalje, da se njezini ukrasni predmeti (*ori et giojie*) prodaju (da ih proda izvršitelj oporuka Blaž Giordani) te da se prihod utroši na troškove pogreba i na služenje sto misa zadušnica u spomen na oporučiteljicu. Sva njezina srebrnina također će se prodati, a prihod će rečeni izvršitelj oporuke utrošiti na izradbu kaleža *per la Capella della Beata Vergine dell'Oratorio*. Polovicu svoje kuće u Zadru (koju dijeli sa sestrom Dianorom) ostavlja na doživotno uživanje suprugu Vuku i kćeri Luciji (Lucijeti), ali uz uvjet da redovito daju slaviti šest misa zadušnica godišnje. Nakon njihove smrti taj će dio kuće pripasti zadarskom plemiću i kleriku Ivanu Grisogonu,<sup>146</sup> a uz obvezu da – kada postane svećenik – u spomen na oporučiteljicu drži redovito 12 misa godišnje. Naposljetku, nakon Ivanove smrti, kuća se željom Elizabete Cuca ostavlja zadarskoj bratovštini *della Beata Vergine del Bon Gaudio in San Simeone*,<sup>147</sup> a uz iste obveze slavljenja misa zadušnica kao i u primjeru spomenutog klerika Ivana Grisogona.<sup>148</sup> Iz oporuke Elizabetina supruga Vuka, napisane 1690. godine, saznajemo i za mjesto njezina počivališta. Riječ je o obiteljskoj grobnici Cuca, smještenoj u crkvi zadarskih benediktinki sv. Nikole, koju, uz napomenu "pored ostataka pokojne supruge", za mjesto svojeg pokopa odabire i taj mletački kapetan albanskoga podrijetla. Od četiri nabožna mjesta, često obdarivana u legatima zadarskih građana, Cuca izrijekom spominje oltar Presvetoga Sakramenta u crkvi sv. Stošije, lazaret kužnih bolesnika te *Monte di Pietà* te ih daruje s dvije lire *per cadaun loco ... per remission delli miei peccati*. Imenujući, u završnom dijelu oporuke, kćer Lucijetu glavnom nasljednicom svojih sveukupnih dobara, Vuko napominje da joj doživotno pripada korištenje kuće u blizini crkve sv. Marije. Nakon Lucijetine smrti, određuje albanski časnik, kuća će pripasti spomenutim redovnicama samostana sv. Nikole, a uz obvezu *di far celebrar una messa cantata al suo vespero, et l'offizio di morti il giorno del mio anniuersario et un vespero de morti ogni prima domenica del mese per l'anima mia e delli miei morti*.<sup>149</sup> Nastavljajući se na oporučne spise svojih pokojnih roditelja, podatci-

---

<sup>146</sup> R. Jelić, *Popis imena*, str. 13.

<sup>147</sup> Usporedi bilješku 139.

<sup>148</sup> DAZd, SZB, Francesco Lantana, b. II, br. 85, 8. IX. 1683.

<sup>149</sup> DAZd, SZB, Nicolò Lomazzi, b. VI, br. 85, 8. IV. 1690.

ma o darivanju zadarskih crkvenih ustanova i duhovnih osoba bogata je i oporuka Elizabetine i Vukove kćeri Lucijete, napisana 1695. godine. Poput svojih roditelja blisko povezana s benediktinkama sv. Nikole, Lucijeta za svoje posljednje počivalište određuje obiteljsku grobnicu u spomenutoj crkvi. Aktualni prokurator (zastupnik) samostana sv. Nikole ujedno je i jedan od izvršitelja njezinih legata, a tamošnjoj *Madre Reuerenda* s. Magdaleni Begna ostavlja pravo na prihode s manjeg stočnog fonda koji se nalazi u Bibinjama (u zakupu od nasljednika pokojnog Stjepana Strpčića). Brojne su, nadalje, crkvene ustanove grada Zadra koje Lucijeta izrijeком spominje i obdaruje dijelom svoje imovine: za lazaret kužnih, zadarsku zalagaonicu, crkvu sv. Šimuna i njezine relikvije te za oslobođenje *di poueri schiaui* (zarobljenici u osmanlijskom zatočeništvu) ostavlja jedan dukat, dočim oltaru Presvetog Sakramenta u katedrali namjenjuje dva dukata. Samostanu sv. Nikole ostavlja dio svoje odjeće (*tabin rosso, geluco*) kako bi se napravio jedan antependij ili pluvijal *a benefitio di quella chiesa*. Istome samostanu, a posebice svojim trima nećakinjama (kojima izrijeком ne navodi imena), ostavlja prihode od stočnog fonda u Poličniku (danog u zakup tamošnjim seljacima). Već više puta spominjanoj crkvi Gospe od Kaštela (Gospe od Zdravlja) ostavlja sliku Blažene Djevice Marije (izrađenu *all'antica*), dočim crkvi sv. Antuna Opata<sup>150</sup> daruje drugi Gospin slikovni prikaz, izrađen *alla greca*. U istoj se oporuci bilježe i obdaruju i duhovne osobe: redovniku Dominiku iz Skadra (vjerojatno dominikanac) ostavlja dvije košulje, marame i ubruse; dvije se košulje namjenjuju i svećeniku Ivanu Grisogonu; Margareti Fradelici (*Fradelichia*) – trećoretkinji u samostanu sv. Dominika – ostavlja jedan ogrtač i dva ubrusa, a zadarskom kanoniku Andriji Caldana<sup>151</sup> (ujedno i svjedoku pri sastavljanju oporuke) namjenjuje jedan prekrivač. Naposljetku, u oporuci imućne Lucijete Cuca bilježi se i jedan legat upućen izvanzadarskoj crkvenoj ustanovi. Riječ je o samostanu sv. Anđela u Kotoru,<sup>152</sup> kojemu se ostavljaju sve Lucijetine kuće kojima ondje raspolaže.<sup>153</sup>

Oporučni legati albanskih vojnika i časnika (kao i članova njihovih obitelji) rječito su i iznimno bogato svjedočanstvo njihovih učestalih i raznovrsnih veza sa zadarskim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama. U oporukama običnih

<sup>150</sup> Crkva sv. Antuna Opata u Zadru nazivana je nekoć i crkvom sv. Silvestra. Drevna, u izvorima se spominje od 13. stoljeća. Preuređena je 1623. godine i posvećena sv. Antunu Opatu. Ukinuta je 1807. godine i pretvorena u profanu zgradu (Bianchi, *Zara cristiana*, sv. I, str. 430–431).

<sup>151</sup> Andrija Caldana spominje se kao župnik crkve sv. Stošije (1686.) i kanonik zadarskog kaptola (1699). Usporedi: R. Jelić, *Popis imena*, str. 6.

<sup>152</sup> Samostan Gospe od Anđela u Kotoru podignut je kao zavod za odgoj plemićkih djevojaka u 15. stoljeću zakladama kotorskih plemićkih obitelji. Potresom iz 1667. godine crkva i samostan oštećeni su te su tek nakon dugotrajne obnove ponovo predani za obavljanje vjerske službe 1722. godine. Godine 1807. samostan je ukinut. Usporedi: Niko Luković, *Zvijezda mora. Štovanje Majke Božje u Kotorskoj biskupiji*, Kotor 1931., str. 58; Ivo Stjepčević, *Katedrala sv. Tripuna u Kotoru*, Split 1938., str. 63; Cvito Fisković, O umjetničkim spomenicima grada Kotora, *Spomenik SANU*, sv. 103, Beograd 1953., str. 98; Ivo Stjepčević, Kotor za potresa 1667. godine, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, sv. LVI–LIX/2, Split 1954.–1957., str. 196; Jovan J. Martinović, *Sto kotorskih dragulja*, Kotor 2004., str. 40.

<sup>153</sup> DAZd, SZB, Antonio Itcovich, b. III, br. 10, 1. IX. 1695.

vojnika, nižih i viših časnika, manje znanih i dobro poznatih i uglednih odvjetača albanskih vojničkih obitelji, saznajemo o zadarskim crkvama i samostanima s kojima su održavali najučestalije veze. Iako učestalošću spominjanja prednjače franjevačka i dominikanska crkva i samostan, raščlamba dokumenata pokazuje nam da je ta skupina albanskih useljenika održavala kontakte s gotovo svim onodobnim zadarskim crkvama i crkvenim redovima, ali i s brojnim duhovnim osobama kako iz samoga Zadra, tako i sa šireg područja istočnojadranske obale. Možda više od drugih prethodno analiziranih cjelina, ovo nam poglavlje – kroz brojne konkretne primjere – još jednom potvrđuje njihovu punu uklopljenost u zadarsko društveno i vjersko svakodnevlje, dokazujući time da su oni, iako zavičajem stranci, u Zadru i Dalmaciji pronašli svoj drugi dom.

## Zaključak

U dugom vremenskom razdoblju od 16. do 18. stoljeća, a posebice u doba intenzivnih mletačko-turskih ratova (17. stoljeće) koji su dobrim dijelom vođeni i na dalmatinskoj bojišnici, grad je Zadar predstavljao jedno od najvažnijih mletačkih vojno-strateških i obrambenih uporišta Mletačke Republike na ovom dijelu istočnog Jadrana. U Zadru, gradu koji je stoljećima slovio za jedno od snažnijih multi-etničkih i multikulturalnih središta istočnog Jadrana, tijekom tih stoljeća djelovali su – kao privremeno ili dugotrajnije prisutni – vojnici i časnici iz raznih dijelova onodobnih (ili bivših) mletačkih stečevina. Grčki stratijoti, mletački zapovjednici, talijanski plaćenici, hrvatski konjanici zavičajem iz okupiranoga zaleđa, samo su neke od skupina koje su – tvoreći samostalne ili sjedinjene postrojbe – djelovale na širem području grada Zadra i njegove kopnene okolice. Jedna od posebno zanimljivih skupina, nedovoljno predstavljena u historiografiji, bila je i stoljećima brojna i djelatna skupina albanskih vojnika i časnika. U ovom radu, zasnovanom na proučavanju i raščlambi građe iz Državnog arhiva u Zadru (oporučni spisi, ugovori i dr.), posebno se ukazalo na brojne sastavnice iz višestoljetne povijesti djelovanja albanskih vojnika u glavnom gradu Dalmacije. Oni su, kako posvjedočuju izvori, dolazili sa šireg prostora današnje Crne Gore i Albanije, mahom su bili katoličke vjere, a često je riječ o odvjetcima uglednih albanskih obitelji (Ginni, Kruta, Summa i dr.) koje su – nakon pada njihova zavičaja pod osmanlijsku vlast – novu domovinu pronašli službujući za interese Serenissime duž cijele istočnojadranske obale. U Zadru ih bi-lježimo kao obične vojnike (konjanike, pješake, pripadnike mornaričkih postrojbi), ali vrlo često i kao visoke časnike (kapetane, pukovnike, guvernadure), zapovjednike posebnih, u etničkom smislu većinski albanskih vojnih postrojbi. Grad Zadar bio je, vrela izravno svjedoče, njihov novi dom te su mnogi ondje zauvijek ostajali, zasnovali obitelj, pribavljali nekretnine i sklapali brojne prijateljske veze i poznanstva s domaćim stanovništvom. Njihovo uklapanje i prilagodba novoj sredini zorno je vid-

ljiva kroz raščlambu podataka iz oporuka (imenovanje izvršitelja oporuke, svjedoci pri pisanju i otvaranju oporuke, obdarenici dijelom njihove imovine), a posebice je snažno potvrđena kroz izrazito učestale i bogate veze sa zadarskim crkvenim ustanovama i duhovnim osobama.

U ovome radu predstavljen je tek manji dio sastavnica iz povijesti prisutnosti i djelovanja albanskih vojnika i časnika u Zadru. Cilj je ovoga rada, zaključimo, ukazati na snagu i raznovrsnost komunikacija duž istočne jadranske obale u ranom novom vijeku, na ulogu Zadra kao izrazitog središta Dalmacije u tome razdoblju, ali i na značaj djelovanja jedne manje poznate i obrađene etničke skupine. Nova istraživanja, zasnovana na nekim drugim fondovima iz zadarskog (i drugih dalmatinskih) arhiva, zasigurno će sve ono što je ovdje izneseno i ponuđeno kao zaključak još dodatno potvrditi novim konkretnim znanstvenim spoznajama.

## PRILOZI<sup>154</sup>

**PRILOG 1.:** *Prijepis oporuke guvernadura Gege Scura* (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Ambrogio Lomazzi, 1645. – 1648., b. I, br. 24, 8. XII. 1648.)

Nel Nome Di Christo Amen. L'anno della sua Natiuità 1648, indictione prima, giorno ueramente di martedì, li 8 del mese di Dicembre. Nelli tempi del Serenissimo Prencipe et Signor nostro Eccelentissimo il Signor Francesco Molin per l'Iddio gratia inclito Dose di Venezia, et del Reggimento dell'Illustrissimo Signor Allesandro Diedo Conte di Zara, et suo distretto dignissimo. Alla presentia del Nobil Huomo Zaratino il Molto Illustre Signor Zuanne Grisogono Kausalier honorando Consigliere dalla Corte di Zara, di me Nodato, et Testimonii sottoscritti.

Essendo statuito à cadauno di morir una uolta, et non sapendosi l'hora, ne il ponto della morte per il che considerando salubrementemente le predette cose il Signor Gouvernador Ghega Scura, sano per gratia dell'Omnipotente Signor Iddio di corpo, mente, sensi, et intelletto, et temendo di Diuin giuditio non uolendo partir dalla presente uita senza ordenar le cose sue questo suo ultimo nuncupatiuo testamento quasi dice senza scritti hà procurato, che si faccia et hà fatto.

Primieramente hà raccomandato l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio suo Creatore, alla gloriosa Vergine Maria, et à tutta la Corte Celeste, et quando piacerà à Sua Diuina Maestà di leuarlo dalla presente uita, et chiamarlo à se hà ordinato che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa delli Reuerendi Padri di San Francesco nella propria sepoltura.

Commissarii veramente, et di questo suo ultimo uolere fedelli esequtori hà instituito, ordinato, et uoluto, che sia la Signora Lucieta sua consorte, con li Signori Egidio Masarolli Dottor, et Giacomo Califfi à quali hà dato authorità di far esequir questa sua ultima uolontà in forma.

Liberando la sudetta Signora Lucieta sua consorte di far l'inventario delli beni di lui Signor Gouvernador disponente, senza che sia tenuta perciò render conto ad alcuno.

Item lascia per raggion di legato alli quattro luochi pii, cioè al Santissimo Sacramento del Domo di questa Città ducati cinque, al Glorioso Corpo di San Simeone Giusto ducati cinque, al Sacro Monte di Pietà, et al Lazaretto delli poueri pestiferi ducati uno per cadauno.

Item lascia per raggion di legato all'Imagine della Gloriosa Vergine del Castello di Zara ducati cinque. Altre tanti lascia alla Imagine della Beata Vergine del Carmeni in San Francesco, et all'Imagine della Beata Vergine del Rosario altri ducati cinque.

Alla Sacrestia delli sudetti molto Reuerendi Padri di San Francesco lascia ducati cinque, acciò preghino il Signor Iddio per l'anima di lui testatore, et altre tanti ducati

---

<sup>154</sup> U prilogima se objavljuju prijepisi oporuka nekoliko albanskih časnika. Prijepisi oporuka Ivana Ginnija, Ivana Jerolima Ginnija i Dominika Katića već su objavljeni u znanstvenim časopisima te ih – i pokraj bogatstva podataka koje donose – ovdje ne donosimo u prijepisu. Usporedi: Čoralić, Zadarski kapetan XVII. stoljeća, str. 225–232; Ista, Albanska obitelj Ginni, str. 282–286.

cinque lascia alla Chiesa di San Nicolò di Zara acciò quelle Reuerende Monache preghino il Signor Iddio per l'anima di lui testatore.

Item lascia alla Signora Chiara sua figliola, che fù moglie del Signor Capitan Paulo Lantana, oltre la dote, che gli hà dato ducati cinquanta.

Item lascia à Perina, e Lucietta sue nezze, et figliole d'essa Chiara hauute con il detto Signor Lantana suo marito ducati uinticinque per ogni una da esser gli dati, et contati dalla sopradetta Signora Lucietta consorte di lui testatore con sua commodità.

Item lascia à Giacomo suo nepote, et figliolo della medesima Signora Chiara sua figliola altri ducati uinticinque, da essergli corisposti dalla detta Signora consorte di lui testatore, con sua commodità.

Nel resto ueramente di tutti, et quasi uoglia suoi beni herede uniuersaria et patrona assoluta, cosi mobili, come stabili raggioni, et attioni a lui Signor testatore quouismodo spettanti, et pertinenti et in qualsiuoglia luocho posti, et esistenti, hà instituito, nominato, et uoluto che sia la sopradetta Signora Lucietta sua diletissima consorte obligandola sino tano, che essa uiuerà sii tenuta, et obligata di corisponder ducati dieci all'anno alla Sacrestia delli sudetti Molto Reuerendi Padri di San Francesco per ellemosina, acciò essi Reuerendi Padri dicano, et celebrino tante messe sopra l'Altar priuilegiato di essa Chiesa per lui Signor testatore, et doppo la morte di lei Signora Lucietta sua consorte et herede ordina, et uole esso Signor testatore, che siano corisposti li sudetti ducati dieci per ellemosina predetta, con la celebratione di messe come di sopra perpetualmente, et infinitum da chi si uuole, che goderà, possederà, usufrutarà, otterrà, con quasi uoglia sorte di titolo cosi di liberalità, come di peso la casa di lui testatore posta in questa Città nella Contra di San Demetrio contigua alla casa del beneficio del Molto Reuerendo Fortezza Canonico, che assolutamente esso Signor testatore uole che la predetta casa in perpetuo resti obligata, et agrauata con il peso predetto di lemosina per salute, et beneficio dell'anima sua.

Et quanto alla Signora Chiara figliola d'esso testatore disse d'hauerglo dato la sua dote di ducati millecinquecento, che perciò in essa dote la instituisce herede, con la ingionta delli sudetti ducati cinquanta di sopra lasciati, che hora dechiarisce d'hauerglieli lasciato con il titolo d'institutio.

Et questo disse esser il suo ultimo testamento, et la sua ultima uolontà il quale, et la quale uolse, che uaglia per raggion di testamento, et se per raggion di testamento non ualesse uaglia per raggion di codicillo per uia di donatione causa mortis, et di cadauna altra ultima uolontà, che meglio di raggion ualer, et tenir potesse, non ostante, che forse fosse pretermesso qualch'ordine di raggion.

Fatto in Zara nella casa del sopradetto Kualier Consigliere posta nel Confin della Madonna della Piazzola. Presenti l'ecelente Signor Egidio Massaroli Dottor, et il Signor Capitano Nicolò Mesia testimonii conosciuti, chiamati, et pregati.

Et ego Ambrosius Lomazzus per auctoritate Veneta Iadrique iuratus notarius supradictum testamentum fideliter scripsi, ita iubente sopradetto testatore.

*Na poleđini:* Io Giovanni Grisogono Kualier Consigliere fui presente à presente testamento, lo iscrissi, e sigilai con il mio proprio sigillo.

Testamento del Signor Governador Ghegha Scura fatto da Ambrosio Lomazzi  
Nodaro publico li 8 Decembre 1648

**PRIOLOG 2.:** *Prijepis oporuke Petra Samarisija, vojnika u konjaničkoj postrojbi kapetana Jurja Dranzi* (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Francesco Sorini, 1656. – 1677., b. II, br. 8, 4. IX. 1656.)

Nel Nome di Christo Amen. L'anno della salutifera sua Natiuità 1656, indizione nona, giorno ueramente di luni, li 4 del mese di Settembre. Nelli tempi del Serenissimo Principe et Signor Nostro il Signor Bertucci Valier per l'Iddio gratia Inclito Dose di Venezia, et del Regimento dell'Illustrissimo Signor Gerolimo Loredan Conte di Zara, et suo distretto dignissimo. Alla presenza del Nobil Huomo Zaratino il Magnifico Domino Francesco Fanfogna honorando essaminadore della Città di Zara, di me Nodaro, e delli testimonii infrascritti.

Essendo la morte à cadauno certa, ma l'ora sua incerta, il che salubrementemente considerando Il strenuo Prenz Piero Samarissi d'Albania soldato a Cauallo nella Compagnia dell Signor Capitan Zorzi Dranzi sano per grazia dell'omnipotente Signor Iddio di mente, sensi, et intelletto, se bene grauamente amalato di corpo et perciò giacendo in letto nella stanza superior del quartiere della Caualeria, della persona del quale fece fede à me in forma Nodaro Il strenuo Bibba Scanda Tenente della stessa Compagnia, hà uoluto fare questo suo ultimo nuncupatiuo testamento qual si dice senza scritti per non partire da questo mondo senza ordinar et disponer delle cose sue, ut infra.

La prima cosa hà raccomandato, et humilmente raccomanda l'anima sua all'Omnipotente Signor Iddio suo Creatore, alla Gloriosa Vergine Maria Madre Sua, et à tutta la Corte Celeste. Et successiuamente hà instituito suo Commessario, et fedel essecutore di questo suo ultimo uolere Il strenuo Andrea Scanda soldato di essa Compagnia solo, allo quale hà dato omnimoda auctorità, et facultà in forma etc.

Item hà lasciato per ragion di legato, et in remissione delli suoi peccati al Santissimo Sacramento del Domo di questa Città, alla Fabrica del Glorioso Corpo di San Simeone Giusto, al Lazareto, et al Sacro Monte di Pietà lira una per cadauno di detti luochi per una uolta tanto.

Item disse lui testatore atrouasi dopie d'oro sei dico numero dopie sei, et alcuna monete, un cauallo di pello rosso stela in fronte di sua special ragione, et un altro cauallo di pello bianco nel quale disse esser interessato Il strenuo Governadur Vacigli Dranzi però ordena lui testatore che si debbono far li conti al detto Signor Governadur del suo, et hauersi et quanto estese debitore lui testatore debba esser uenduto esso cauallo, et sodisfatti il detto Signor Governadur.

Item disse dauer hauere doi ducatonni d'argento dal trombetta della Compagnia per tanti prestatili sopra un paro di pistole, le quali li sia restituiti doppo l'esborso di detti doi ducatonni.



Item disse lui testatore atrouarsi un ferariolo di panno rosso usado, un schioppo, una spada, et un paro di stiuali, però ordena, che il tutto con li caualli sudetti sii uenduto, et col ritratto che si cauara li sia fatto l'esequio decente al grado suo di Soldato con farli dir messe basse quatordecim per l'anima sua. Del resto ueramente di tutte, et quasiuoglia sue ragioni, et attioni, et beni in cadauno luoco posti, et esistenti a lui testatore à quasi uoglia modo spetanti, et esistenti suoi uniuersal heredi hà instituito, nominato, et uoluto che sia Tella Samarissi suo padre, Vacigli, Marco, et Paolo suoi fratelli, inpenendo, et pregando detto suo Commessario di mandar al detto suo Padre, et fratelli tutto quello che soprauanzara dall'esequio. Et quello disse, et uolse che sii il suo ultimo testamento, et la sua ultima uolontà, il quale, et la quale uolse che uagli per ragion di testamento, et se per ragion di testamento non uolesse uagli per li codicilli per uia di donazione causa mortis, et di quasi uoglia altra ultima uolontà che di ragion meglio, uoler et tener potesse, non ostante etc.

Fatto in Zara nel quartier della Caualeria posto nel Confin di San Zuanne. Presenti il strenuo Bibba Scanda Tenente della stessa Compagnia, et mistro Agostino Amadin di questa Città, testimonii chiamati et pregati.

Ed io Francesco Sorini di Veneta Auctorità Nodaro publico et giurato di Zara hò fedelmente scritto, et cosi ordinandomi detto testatore.

1656, Adi 5 Settembre stante la morte del sudetto testatore, et ad istanza ... fu aperto il presente testamento dal Signor Francesco Fanfogna ... Presenti Mistro Stefano Cortese, et Giuseppe Nasini barbieri testimonii.

*Na poledini:* Io Francesco Fanfogna Giudice Essaminadore fui presente a questo testamento, lo iscrissi et sigilai col mio proprio sigillo.

Testamento del strenuo Prenc Piero Sassana (!) d'Albania scritto da me Francesco Sorini Cittadino di Zara di Veneta auctorità Nodaro publico, et giurato della stessa Città li 4 Settembre 1656

**PRILOG 3.:** *Prijepis oporuke Vuka Klemente, zastavnika u postrojbi kapetana Krute (Državni arhiv u Zadru, Spisi zadarskih bilježnika, Nicolò Lomazzi, 1678. - 1706., b. VI, br. 50, 26. VII. 1686.)*

Nel Nome di Christo Amen, l'anno della Sua Natiuità 1686, Indizione nona, giorno di Venerdi 26 Lugio, nelli tempi del Serenissimo Prencipe, et Signor Nostro Eccellentissimo il Signor Antonio Giustinian per l'Iddio grazia inclito dose di Venetia, nel Regimento dell'Illustrissimo Signor Santo Balbi Conte di Zara, alla presenza del Nobil Huomo Zaratino il Magnifico Signor Dottor Biasio Soppe honorando Consiglier etc.

Personalmente costituito l'Alfier Vuco Clemente della Compagnia Capitan Crutta qualle giacendo in letto amalato di corpo suo, sano di mente, sensi, loquella, et intelletto, temendo il Diuin Giudizio, prima di partir da questo mondo hà uoluto col presente testamento ordinar le cose sue nel seguente modo.

In primo luoco raccomanda l'anima sua all'Omnipotente Signor Dio, al quale quando piacerà leuarlo da questo mondo ordena che il suo cadauere sia sepolto nella Chiesa di San Simon nelle sepulture della Natione.

Commissario e di questo suo ultimo uolere fedel essecutore hà instituito, nominato, e uoluto che sia io Nodaro infrascritto e il Signor Tenente Nicolò da Narenta con auttorità.

Ricordatili li quatro luochi pii di questa Città, disse non potter lassiar cosa alcuna.

Lassa che il suo cauallo fornito con schioppo, e pistole sia uenduto, et impiegato per l'anima sua in tante messe il ritratto.

Lassa per ragion di legato a Margareta sua figliola una casaca di pano paonazzo con una bandona di seda turchina et una beretta.

Lassa per ragion di legato a Gierolimo suo figlio una fassa rossa di lana, et un paro de linzuoli noui.

Lassa un altro paro de linzuoli che siano uenduti per l'anima sua.

Lassa per ragion di legato a Gierolimo suo figlio li piati di peltre di lui testatore che sono tre piccoli, e un grandio.

Nel resto de tutti, e cadauni suoi beni, crediti, et altro che ui fosse sua herede uniuersale ha instituito, nominato, e uoluto che sia Margareta di lui figliola alla quale raccomanda l'anima sua; et questo disse esser il suo testamento, et ultima uolontà, il quale, et la quale uole che uaglia come testamento, donazione causa mortis, e cadauna altra ultima uolontà che meglio ualer e tener potesse, non ostante etc.

Fatto in Zara in casa del habitazione del Signor Testatore nel Confin di San Zuanne. Presenti ... Nicolò da Narenta, et Domino Vido Zaponi della Compagnia del Sargente Maggiore Ventura testimonii etc.

Et io Nicolò Lomazzi di Veneta Auttorità Nodaro publico di Zara hò scritto il presente testamento, cosi ordenando il testatore, che riletogli disse di lassiar ad Gierolimo suo figliola il credito di cechini quatro, e mezzo che tiene della Compagnia Suliman.

Item lassa à Cattarina Papiccia ... cinque brazza di tella.

Item disse che attrouandoli hauer una sua casa nel Confin di San Elia uole sia diuisa tra detti Gierolimo e Margareta suoi figlioli per mettà, etc.

Adi 3 Agosto 1686

Stante la morte dell'antedetto Testatore, et ad istanza di Domino Gierolimo suo figlio con preuia visione del di lui cadauere fù il presente testamento apperto dal Magnifico Signor Dottor Biasio Soppe che come Consigliere interuene alla facitura da quello e da me Nodaro letto, e publicato in cada oue giaceua il cadauere del testatore. Presenti Domino Antonio da Carnistat (?) della Compagnia del Capitan Crutta, e Zuanne Cernagora testimonii etc.

*Na poledini:* Io Biasio Soppe Dottor Consiglier fui presente alla facitura di questo testamento, quale inscrissi et sigillai col mio solito sigillo.

Testamento dell' Alfier Vuco Clemente è scritto da me Nicolò Lomazzi Nodaro Publico il di 26 Luglio 1686.

Lovorka Čoralić

***Benemerita nazione: Albanian Soldiers and Officers in Zadar (from the Sixteenth to the Eighteenth Century)***

Summary

During the Early Modern Age and particularly in the period of the Veneto-Ottoman wars of the seventeenth century (the Wars of Candia and Morea), there were frequent migration movements, well documented in sources, along the whole of the Adriatic coast. Movements of people (as groups or individuals) flowed from the areas threatened by the uncertainties caused by war towards destinations offering safer conditions of life. The city of Zadar, at that time the capital of Dalmatia, was for centuries one of the principal and most desirable targets for refugees, displaced people and anyone searching for a fresh start far away from a life threatened by war in the areas of the Veneto-Ottoman border. As early as the second half of the fifteenth century, and particularly since the sixteenth century and the War of Cyprus (1570–1573), when the greatest part of the wide and fertile hinterland of Zadar fell under Ottoman rule, the capital of Dalmatia became one of the most important and, due to its military supplement, the strongest Venetian defensive centres on the eastern Adriatic. In Zadar at that time numerous local military forces (for example, elite cavalry units known under the name *Croati a Cavallo*), Greek *stratioti*, Italian mercenaries and, as a central theme of this article, soldiers originating from the wider area of Venetian Albania all operated. Known in the sources as *Soldati Albanesi*, *Cavalleria Albanese* or *Cappelletti*, these soldiers and their officers played an important role not only in the military and social, but also in the demographic history of Zadar and Dalmatia through several centuries of the Early Modern Age. Even though many among them did not settle in Zadar permanently, but dwelled there only according to the needs of operation and movements of the unit to which they belonged, Albanian soldiers were to a great extent connected to the capital of Dalmatia during considerable periods of their military career. The research of the history of immigration, movements and agency of Albanian soldiers and officers in the cities along the eastern coast of the Adriatic and in Venice is, thus, not only an interesting research topic, one deserving of scholarly attention, but also an additional testimony to never-extinguished migrations and permeations between the areas, towns and people sharing one and the same sea.

The article is based on the research of previous historiography and on an extensive archival research of the different series of the State Archive of Zadar (*Državni arhiv u Zadru*), in the first place of the documents kept in the series of the Deeds of the Notaries of Zadar (*Spisi zadarskih bilježnika*), containing last wills, inventories and different contracts. To a lesser extent, only as an addition to the sources mentioned above, the last wills kept in the State Archive of Venice (*Archivio di Stato di Venezia*) are also utilised. Following these sources, the article points to the principal elements related to the presence and agency of Albanian soldiers and officers in Zadar spanning through the long period from the end of the sixteenth to the end of the eighteenth century.

Research attention is particularly directed to the analysis of the ways in which the members of the group were mentioned in the Zaratini sources (names, family names, military ranks, belonging to particular military units), of places of their dwelling in Zadar (according to the city areas and quarters), economic opportunities (owning of moveable and immovable property and capital in cash), everyday life (family and kinship connections, relationship of friendship and acquaintances), as well as to the analysis of their relationship with the ecclesiastical institutions and members of the clergy in Zadar. Within the analysis of these elements an important place is accorded to establishing the modes in which Albanian soldiers and officers were integrated into the social everyday life of Zadar, and the frequency of their contacts with other kinds of immigrants in the city of Zadar. Finally, the article goes on to demonstrate the fact that a full understanding of important elements from the past of the eastern Adriatic during the long centuries of its history cannot be achieved without placing them into the broader setting of Venetian policy and its interests.

**Key words:** Dalmatia, Zadar, Albania, Albanians, the Republic of Venice, Veneto-Ottoman wars, military history, social history, the Early Modern Age, migrations